

Nemzeti Képes

Atte Eze,

OLVASÓ ÉS MULATTATÓ KÖNYV

TRAVADA PIER.

Platanus *cruc. in melle* *Helena*

Fr. Hovastheji Ev. Ref.
Tanoda Kionyotaisae.
1847.

A.a.

ANGYAL.

A.a.

A.a.

ÁRVIZ.

A.a.

NEMZETI

KÉPES ÁBÉCE.

OLVASÓ ÉS MULATTATÓ KÖNYV,

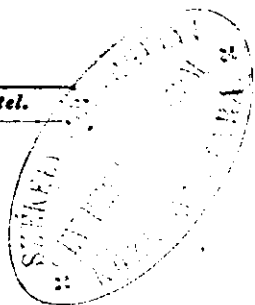
**MAGYAR SZORGALMAS FIÚK ÉS LEÁNYOK
SZÁMÁRA.**

NÁLUNK EDDIG EGÉSZEN ÚJ MÓD SZERINT

IRTA

Vajda Péter.

32 színezett résmetszettel.

PEST.

GEIBEL KÁROLY TULAJDONA.

a a a a a

e e e e e

i i i i i

o o o o o

u u u u u

ö ö ö ö ö

ü ü ü ü ü

á á á á á

é é é é é

í í í í í

ó ó ó ó ó

ú ú ú ú ú

ő ő ő ő ő

ű ű ű ű ű

a e i o u ö ü
e o ü ö i a u
i ö o a u e ü
o ü u e ö i a
u i ö o a ü e
ö a o ü e o i
u e a ü o i ö

á é í ó ú ő ű
é í ú á ű ő ő
í ó é ő á ű ú
ó ű ő é i á ú
ú á ó ű é ő i
ő ú á ó ű í é
ű ó ő ú é i á

Jegyz. A tanítót az utószóra barátságosan figyelmeztetjük.

m **m** m m m | m m m m m

b **b** b b b | b b b b b

p **p** p p p | p p p p p

v **v** v v v | v v v v v

f **f** f f f | f f f f f

<i>ma me mi mo mu mö mü</i>	<i>má mé mí mó mú mő mü</i>
<i>am em im om um öm üm</i>	<i>ám ém ím óm úm őm üm</i>
<i>ba be bi bo bu bö bü</i>	<i>bá bé bí bó bú bő bü</i>
<i>ab eb ib ob ub öb üb</i>	<i>áb éb íb ób úb őb üb</i>
<i>pa pe pi po pu pö pü</i>	<i>pá pé pí pó pú pő pü</i>
<i>ap ep ip op up öp üp</i>	<i>áp ép íp óp úp őp üp</i>
<i>va vi vü vö vu ve vo</i>	<i>vá vé ví vó vú vő vü</i>
<i>ev ov av iv üv uv öv</i>	<i>év év óv av üv uv ív</i>
<i>fe fö fa fu fo fü fi</i>	<i>fé fő fá fú fó fű fi</i>
<i>ef öf af uf of üf il</i>	<i>éf őf áf úf óf üf íf</i>
<i>mam mem mim mom mum möm müm</i>	<i>mám mém mím móm móm móm müm</i>
<i>bab beb bib bob bub bób büb</i>	<i>báb béb bíb bób búb bób büb</i>
<i>pap pep pip pop pup pöp püp</i>	<i>páp pép píp póp púp póp püp</i>
<i>vav vev vie vov vuv vöv vüv</i>	<i>váv vév vív vóv vúv vöv vüv</i>
<i>fuf föf fuf fof fif fef faf</i>	<i>fűf főf fuf fóf fif fef fáf</i>
<i>mab mep miv mos mub möp müv</i>	<i>máb mép mív móf múb möp müv</i>
<i>büf böv bam bof biv bep bam</i>	<i>bűf böv büm bóf hív bep büm</i>
<i>pam peb piv pos pup pöf püm</i>	<i>pám péb pív póf püm pób püv</i>
<i>vam veb vip vof vum vöv vüp</i>	<i>vám véb vív vóf vóm vúb vüp</i>
<i>fam fev fip fob fum föv füp</i>	<i>fám fiv füb fép füc fóm fuv</i>

h **h** h h h | h h h h h

g **g** g g g | g g g g g

k **k** k k k | k k k k k

j **j** j j j | j j j j j

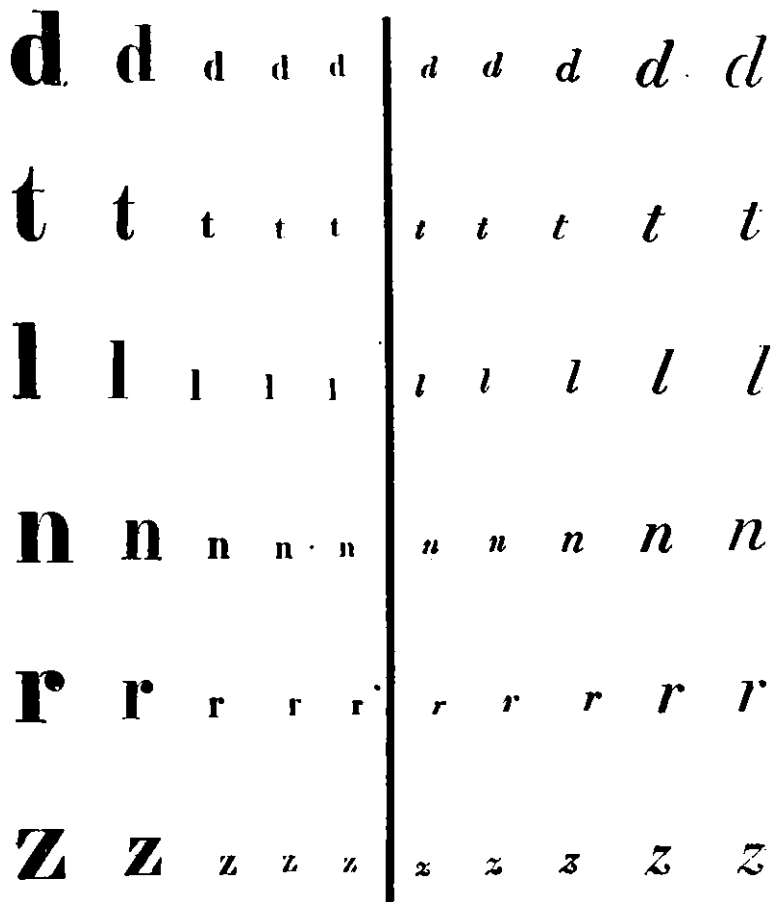
s **s** s s s | s s s s s

<i>ha</i>	he	hi	ho	hu	hō	hū	<i>há</i>	hé	hí	hó	hú	hō	hū
<i>ah</i>	eh	ih	oh	uh	öh	üh	<i>áh</i>	éh	ih	óh	úh	öh	üh
<i>gö</i>	gü	ga	gü	ge	go	gi	<i>gō</i>	gé	gü	gá	gú	gō	gi
<i>ög</i>	üg	<i>ag</i>	ug	eg	og	ig	<i>ög</i>	ég	üg	ág	úg	óg	ig
<i>ko</i>	kō	<i>ki</i>	ka	kü	ke	ku	<i>kó</i>	kō	<i>kí</i>	ká	kü	ké	kú
<i>ok</i>	ök	ik	ak	ük	ek	uk	<i>ók</i>	ök	ik	ák	ük	ék	ük
<i>ju</i>	jü	jü	jo	ja	jō	je	<i>jú</i>	jü	jü	jó	já	jō	jé
<i>uj</i>	ij	üj	oj	aj	öj	ej	<i>új</i>	ij	üj	ój	áj	öj	ej
<i>sö</i>	sü	sá	so	se	sü	si	<i>sō</i>	sú	sá	só	se	sü	si
<i>ös</i>	us	as	os	es	üs	is	<i>ös</i>	ús	ás	ós	és	üs	is

<i>hah</i>	heh	hih	hoh	huh	<i>háh</i>	héh	híh	hóh	hüh
<i>höh</i>	hüh	<i>hōh</i>	hüh						
<i>gag</i>	gog	gög	gez	güg	<i>gág</i>	góg	gög	gég	güg
<i>gig</i>	gug	<i>gíg</i>	güg						
<i>kik</i>	kük	kak	kok	kök	<i>kík</i>	kük	kák	kók	kök
<i>kek</i>	kuk	<i>kék</i>	kük						
<i>jöj</i>	juj	jej	<i>jaj</i>	jij	joj	jüj	<i>jōj</i>	jüj	jejjájjüj
<i>sas</i>	süs	sus	sös	ses	sos	<i>sás</i>	süs	sús	sós
<i>sis</i>					<i>sís</i>				

<i>hag</i>	hak	<i>haj</i>	<i>has</i>	hej	<i>hág</i>	háj	héj	húj	hös	<i>hek</i>
<i>hig</i>	hus	<i>hüs</i>	huj	hök	<i>hij</i>	hós	<i>hüg</i>	<i>hök</i>	hüs	
<i>mag</i>	<i>buk</i>	<i>baj</i>	<i>tak</i>	<i>taj</i>	<i>mák</i>	máj	más	báj	vág	
<i>ras</i>	<i>faj</i>	<i>pej</i>	<i>mig</i>	<i>pik</i>	<i>váj</i>	<i>rás</i>	fáj	még	bég	
<i>vig</i>	<i>moh</i>	<i>mos</i>	<i>bog</i>	<i>fog</i>	<i>vég</i>	vés	víg	mók	bók	
<i>fok</i>	foj	föh	bug	buk	<i>pók</i>	büg	<i>búj</i>	bús	bög	
<i>buj</i>	bus	<i>bök</i>	<i>pök</i>	müg	<i>müs</i>	<i>müg</i>	<i>mük</i>	<i>müj</i>	<i>bük</i>	
<i>bük</i>	vüj	vüs	füg	<i>büs</i>	<i>vüj</i>	<i>füs</i>				

<i>ad</i>	ed	id	od	ud	öd	üd	<i>ád</i>	éd	<i>íd</i>	<i>ód</i>	<i>úd</i>	<i>öd</i>	<i>üd</i>
<i>da</i>	<i>de</i>	di	do	du	dö	dü	<i>dá</i>	<i>dé</i>	<i>dí</i>	<i>dó</i>	<i>dú</i>	<i>dö</i>	<i>dü</i>
at	et	it	ot	ut	öt	üt	<i>át</i>	ét	<i>ít</i>	<i>ót</i>	út	<i>öt</i>	<i>üt</i>
ta	te	<i>tí</i>	to	tu	tö	tü	<i>tá</i>	<i>té</i>	tí	tó	<i>tú</i>	tö	tü
li	lő	lu	la	lü	lo	le	<i>lí</i>	lő	<i>lú</i>	<i>lá</i>	<i>lű</i>	ló	lé
<i>al</i>	<i>öl</i>	ul	il	<i>ül</i>	ol	<i>el</i>	<i>íl</i>	<i>öl</i>	<i>úl</i>	ál	<i>ül</i>	ól	él
on	ün	<i>un</i>	en	an	ön	<i>in</i>	<i>ón</i>	<i>ün</i>	ún	én	<i>án</i>	<i>ön</i>	<i>ín</i>
no	nü	nu	<i>ne</i>	<i>na</i>	nö	<i>ní</i>	<i>nó</i>	<i>nű</i>	<i>nú</i>	né	<i>ná</i>	nő	<i>ní</i>
ar	<i>ür</i>	ör	<i>ir</i>	<i>ur</i>	er	or	<i>ár</i>	<i>űr</i>	ör	<i>ír</i>	úr	ér	<i>ór</i>
ra	rü	rö	ri	ru	re	ro	<i>rá</i>	rű	<i>rő</i>	ri	<i>rú</i>	ré	ró
<i>az</i>	öz	uz	<i>üz</i>	<i>ez</i>	<i>iz</i>	oz	<i>áz</i>	<i>öz</i>	<i>úz</i>	<i>űz</i>	<i>éz</i>	iz	óz
za	zö	zu	zü	ze	zi	zo	<i>zá</i>	<i>zö</i>	<i>zú</i>	<i>zű</i>	zé	zi	zó

dad	ded	did	dod	dud	<i>tát</i>	<i>tét</i>	<i>tit</i>	tót	<i>tút</i>	<i>tót</i>	
	död	düd					<i>tűt</i>				
lal	lil	<i>löl</i>	lel	lul	lol	lül	<i>nán</i>	<i>nén</i>	<i>nín</i>	<i>nón</i>	<i>nún</i>
rer	rür	rar	ror	rur	rir			<i>nön</i>	<i>nűn</i>		
	rör						<i>záz</i>	<i>zéz</i>	<i>zúz</i>	<i>zóz</i>	<i>zöz</i>
							<i>zíz</i>	<i>zúz</i>			

<i>had</i>	<i>hat</i>	<i>hal</i>	<i>mar</i>	bar	<i>hát</i>	<i>hál</i>	<i>ház</i>	<i>hár</i>	már		
<i>pad</i>	paz	<i>vad</i>	<i>van</i>	<i>var</i>	<i>máz</i>	bál	bán	bár	vád		
<i>fal</i>	<i>mel</i>	<i>men</i>	<i>mer</i>	<i>mez</i>	vál	vár	váz	<i>fáz</i>	<i>nél</i>		
<i>bel</i>	per	ved	<i>vet</i>	<i>ver</i>	<i>fed</i>	mén	mér	méz	bél	<i>bén</i>	
<i>fel</i>	<i>fen</i>	hel	her	hez	ked	bér	véd	vét	vél	vén	vér
ket	<i>kel</i>	<i>ken</i>	ker	<i>jel</i>	jer	fél	fér	hét	két	kél	kén
set	<i>ser</i>	<i>dob</i>	döb	dag	kér	kéz	sét	<i>sér</i>	<i>dáb</i>	díj	
<i>dőf</i>	<i>töm</i>	tap	tav	tev	dús	<i>tám</i>	<i>táp</i>	tép	<i>táv</i>		
<i>töv</i>	tag	<i>tej</i>	lom	lob	lap	<i>tév</i>	tág	ták	táj	<i>téj</i>	<i>tös</i>
lep	lop	<i>nem</i>	<i>nöm</i>	<i>nap</i>		lám	láb	láp	nép	név	
rom	rum	<i>zab</i>	zeg	<i>zug</i>		rém	záp	<i>zár</i>			
zög	<i>zaj</i>										

CZ CZ cz cz | cz cz · CZ CZ

CS CS cs cs | cs cs CS CS

gy gy gy gy | gy gy gy gy

ly ly ly ly | ly ly ly ly

acz ecz icz ocz ucz öcz	űcz	űcz	űcz	űcz	űcz
cza cze czi czo czu czö	czü	czá czé czí czó czú cző	czű		
ecs öcs ocs acs ücs ics	ucs	écs ócs ócs ács űcs ícs	űcs		
cse csö cso csa csü csi	csu	csé cső csó csá csű csi	csú		
igy úgy ágy ögy ogy	egy ugy	így űgy ágy ógy ógy	égy úgy		
gyi gyü gya gyö gyo gye	gyu	gyí gyű gyá gyó gyó	gyé gyü		
oly uly ely öly ily aly üly		óly űly ély őly íly ály űly			
lyo lyu lye lyö lyi lya lyü		lyó lyú lyé lyő lyi lyá lyű			
csab czed czif czog czüh		czáz czév czít czós czúr			
czøj czük czal czem czin		csóp czűn czám czélczik			
czon czup czör czüs czat		czój czűh csög czűf			
czev cziz csak csal csap		czád czéb czicz csáb			
csat csel csen cser csib		csák csáp csáv csék csép			
csik csin csip csir csiz		csík csin csíp csíz csók			
csil csod csom csor gyal		csór csót csóv csód gyál			
gyan gyap gyar gyep		gyám gyár gyáv gyék			
gyik gyor gyug gyuk		gyér gyík gyón gyüg			
gyul gyur		gyúk gyúl gyúr			
dacz ducz dics lacz rucz		dűcz lécz pácz pécz pócz			
becs böcs dics dücs fecs		pócz rácz tácz vácz bács			
föcs göcs höcs kacs kecs		bécs gács kács löcs pécs			
locs recs tacs vöcs zöcs		rács tócs			
begy bogy bögy dögy					
fagy fogy hagy heggy		hagy hőgy kőgy lágy			
hogy hugy kegy kigy		légy mégy négy vágy			
ragy rogy vegy zagy		réggy			
ragy					

ny ny ny ny | *ny ny ny ny*

SZ SZ SZ SZ | *sZ sZ sZ sZ*

ty ty ty ty | *ty ty ty ty*

ZS ZS ZS ZS | *sZ zS zS zS*

any eny <i>iny</i> ony uny	<i>ány ény iny óny úny</i>
öny üny	<i>öny üny</i>
nya nye nyi nyo nyu	<i>nyá nyé nyí nyó nyú</i>
nyö nyü	<i>nyő nyű</i>
asz esz osz isz ősz usz üsz	<i>ász ész ősz ísz űsz úsz űsz</i>
szasze szo szí szö szu szű	<i>szá szé szó szí szö szű szű</i>
ety oty öty aty uty ity üty	<i>étý óty őty áty úty itý</i>
tye tyo työ tyatyu tyi tyü	<i>űty</i>
zso zsu zsa zsö zse zsü zsi	<i>tyé tyó tyő tyá tyú tyi</i>
ozs uzs azs őzs ezs üzs izs	<i>tyű</i>
	<i>zsó zsú zsa zsö zse zsű</i>
bany duny fony feny	<i>zsi</i>
geny guny göny hany	<i>ózs úzs úzs őzs ész űzs</i>
heny kuny kony köny	<i>ízs</i>
pony sany seny suny	<i>bány böny fény gúny</i>
tany teny tuny veny	<i>hány jány kány kény</i>
kasz kész kosz kusz	<i>kény lány lény mány</i>
lesz mesz nesz posz resz	<i>pány rény tány tény</i>
rosz tesz tasz vesz visz	<i>jász kúsz lesz mász</i>
	<i>mész nász nész nősz</i>
fity hetý kity kotý lity	<i>rész rász tűsz vész</i>
lotý löty retý rity votý	<i>báty kóty páty ráty réty</i>
vuty	<i>rőty záty zőty váty réty</i>
nyaknyal nyel nyer nyes	<i>nyál nyár nyér nyíl</i>
nyíl nyír nyit nyom nyög	<i>nyír nyúz</i>
nyüg nyuz	
szab szag szak szok szök	<i>szép szál szán szár szász</i>
szük szel szül szín szer	<i>száz száj szíj szűk szél</i>
szor szür szív szűv tyuk	<i>szól szül szám szén szín</i>
zseb zseb zsup zsur	<i>szór szőr szűr szív zsák</i>
	<i>zsám</i>

a e ě i o ō u ů

á é í ó ú ő ű

b c d f g h j k l m n p r s t v z
cz cs gy ly ny sz ty zs

a á b cs cz d e ě é f g gy h i í j
k l ly m n ny o ó ő ő p r s sz t ty
u ú ů ű v z zs.

q x y w ch ph th

aba apa alma anya avas arat adat
 árt álom átok áldás árok ázás ágas ákác
 elme ébe egér evet edény epërj eső ehés
 értém értem fejém fejem vélém vélem
 igaz idő illik író isten ital izzad
 oroz orosz odu ohajt omlik ont oszt
 ólom óhajt ónoz óvár ócska óra
 öreg órház öröm ördög örült ölfa öcsém
 ugar udvar undok uszó utszél utcza
 ürge üres ünnep üröm ülő ünő üző ürü

ban-kó jan-kó bá-csi gá-csi sze-re-lem tü-re-
 lem nyu-ga-lom ha-lá-lom da-ra nya-ra gur-go-
 lya tur-bo-lya fa-kó la-kó man-kó nyak-ló nő-
 ven-dék ven-dég pe-né-szes vé-szes raj-zik faj-
 zik sar-kan-tyu sik-kan-tyu te-lel sze-lel fe-lel
 ki-a-bál za-bál czu-kor csu-por gyán-ta bán-ta
 lyuk-as di-ó nye-re-ség vesz-te-ség sza-má-ron
 meg-já-rom tyuk-ól zsi-zsik

a nap fénylik
 a hold világít
 a szél fú
 az ember gondolkozik
 a fa virágzik és gyümölcsözik
 a virág illatozik
 a hegy zöldel
 a folyó foly
 a felhő uszik a levegőben
 a városban sok ember van
 a toronyban harangoznak
 vasárnap templomba járunk
 hetfőn dológhoz kezdünk
 kedden kedveskedünk
 szerdán szeretkezünk
 csütörtökön csörgét sütiünk
 pénteken pénzt keresünk
 szombaton szóba állunk

télen hideg van
 tavasszal sok szél fúj
 nyáron menydörög
 ősszel szüretelnek

decemberben tél kezdődik

januárban a tél közepe van
 februárban a tél bevégeződik
 marzius meghozza a tavaszt
 aprilis folytatja a tavaszt
 május a tavasz legszebb és utolsó hónapja
 junius kezdi a meleg nyarat
 julius folytatja a nyár hevet
 augustus melegen végzi a nyarat
 szeptember köszönt be ősz kezdetével
 október folytatja a hivesedő őszt
 november bezárja a ködös ősz hónapjait

télen melegen öltözködöm
 tavasszal a virágoknak örülök
 nyáron szeretek megázni
 ősszel szőlőhegyre járok

januárban báloznak
 februárban a jeget megtörik

márcziusban böjti szél fű
 aprilisban megindul a fű
 májusban fű és fa virág-
 zik

junius megérleli a gábo-
 nát

julius aratókat lát

augustusban nyomtat-
 nak és csépelnek

szeptember a vén asszo-
 nyok nyara

october vig szüreteket
 hoz

november leszedi a fák
 leveleit

december karácsonra
 néz

egy évben háromszáz
 hatvan öt nap van

egy napban huszonnégyszáz
 óra van

egy órában hatvan percz
 van

egy mázsa száz font
 egy font harminczkét lat

egy mérföld négy ezer öl
 egy öl hat láb

egy lábban tizenkét uj
 van

egy ujban tizenkét vo-
 nal van

száz esztendő egy század
 ezer esztendő egy ezred
 ezer katona egy ezred

jó fiú volt jános ...
 szorgalmasan tanult ...
 nem sokára jól olvasott
 és apjátul jutalmat ka-
 pott... a ki közületek ha-
 mar megtanul jól olvas-
 ni, bizonynyal hasznát
 veszi.

azt mondja istván, én
 jobban szeretem a telet
 mint a nyarat.. mert té-
 len jól befűtenek, és a
 meleg kályhához vehe-
 tem magamat; azt mond-
 ja pál: nekem a nyár tet-
 szik jobban, mert akkor
 kedvemre játszhatom a
 kertben s uszkalhatok a
 tóban.. ugyan, gyerme-
 kek, kinek volt igaza, ist-
 vánnak e vagy pálnak?

mihál igen szeretett
 lapdával játszani, de ta-
 nítója megtiltotta neki.

oh az a kegyetlen rossz tanító, nem de? ti ha tanítók volnátok, hasonlóan nem cselekednétek. pedig gyermekeim, mégis a tanítónak volt igaza. mihál olyan vigyázatlanul verte a lapdát, hogy már háromszor üté be vele a szomszéd ablakát. ezt a szomszéd nem kedvelte, s apjának is pénzébe került, mert az ablakot háromszor is meg kellett csináltatnia; s azon fölül pirult is fija vigyázatlanságáért. ezen okból mihálnak nem szabad többé lapdáznia.. míg vigyázóbbá nem lesz. de a mezőn nincs tiltva neki a lapdázás. azért mihál sokszor látható a mezőn, és ez nem árt egészségének.

jános faparipán lovgolt és igen korbácsolta a szegény állatot.. györgy

segíteni akart neki s el-kérte tőle az ostort. „add ide, majd vágom én is, hisz te már elfáradtál bele.“ jános oda adta az ostort.. de györgy ravasz volt, és jános lábára vágott.. jános elkezdte szaladni, és most is szalad, ha még meg nem állott.

péter igen félt a rossz időtől, és többnyire a szobában volt, pált épen nem lehetett otthon tartani, s vakmerősége sem telet sem zivatart nem ösmert, imre ellenben mindig okosan vigyázta magát, nem is kényeskedett, nem is vakmerősködött. — így történt hogy míg péter halavány és gyöngye maradt, míg pál meghűtötte magát és nagy betegségbe esett, addig imre ép, erős és egészséges lett.

a A, e E, i I, o O, *a A, e E, i I, o O,*
ö Ö, u U, ü Ü. *ö Ö, u U, ü Ü.*

á Á, é É, í Í, ó Ó, *á A, é É, í Í, ó Ó,*
ő Ő, ú Ú, ű Ű. *ő Ő, ú Ú, ű Ű.*

h H, k K, g G, j J, *h H, k K, g G, j J,*
m M, b B, p P, v V, *m M, b B, p P, v V,*
f F, d D, t T, l L, *f F, d D, t T, l L,*
n N, r R, s S, z Z. *n N, r R, s S, z Z.*

cz Cz, cs Cs, gy Gy, *cz Cz, cs Cs, gy Gy,*
ly Ly, ny Ny, sz Sz, *ly Ly, ny Ny, sz Sz,*
ty Ty, zs Zs. *ty Ty, zs Zs.*

q Q, x X, y Y, w W. *q Q, x X, y Y, w W.*

ch Ch, ph Ph, th Th. *ch Ch, ph Ph, th Th.*

A	E	Ë	I	O	Ö	U	Ü	<i>A</i>	<i>E</i>	<i>Ë</i>	<i>I</i>	<i>O</i>	<i>Ö</i>	<i>U</i>	<i>Ü</i>
Á	É	Í	Ó	Ó	Ú	Ú		<i>Á</i>	<i>É</i>	<i>Í</i>	<i>Ó</i>	<i>Ö</i>	<i>U</i>	<i>Ü</i>	

B C D F G H J K L M N P
R S T V Z

Cz Cs Gy Ly Ny Sz Ty Zs.

A Á B Cs Cz D E Ë É F G Gy H I Í J
K L Ly M N Ny O Ó Ö Ó P R S Sz T
Ty U Ú Ü Ü V Z Zs.

A	É	K	Ó	U	<i>A</i>	<i>É</i>	<i>K</i>	<i>Ö</i>	<i>U</i>
Á	F	L	Ó	Ú	<i>Á</i>	<i>F</i>	<i>L</i>	<i>Ö</i>	<i>Ú</i>
B	G	Ly	P	Ü	<i>B</i>	<i>G</i>	<i>Ly</i>	<i>P</i>	<i>Ü</i>
Cz	Gy	M	R	Ú	<i>Cz</i>	<i>Gy</i>	<i>M</i>	<i>R</i>	<i>Ú</i>
Cs	H	N	S	V	<i>Cs</i>	<i>H</i>	<i>N</i>	<i>S</i>	<i>V</i>
D	I	Ny	Sz	Z	<i>D</i>	<i>I</i>	<i>Ny</i>	<i>Sz</i>	<i>Z</i>
E	Í	O	T	Zs	<i>E</i>	<i>Í</i>	<i>O</i>	<i>T</i>	<i>Zs</i>
Ë	J	Ö	Ty	Y	<i>Ë</i>	<i>J</i>	<i>Ö</i>	<i>Ty</i>	<i>Y</i>
W	X	Q	Ch	Ph	<i>W</i>	<i>X</i>	<i>Q</i>	<i>Ch</i>	<i>Ph</i>

Apa Agár Aszaló Ajtó
 Ár Ártány Ábránd Átok
 Bab Bátya Borsó Bér Birtok
 Czafrang Czudar Czafatos Czenk Czinkos
 Csata Csáb Csendes Csikó Csutora
 Dajka Dér Dicsőség Duda Döfés
 Epe Egér Erő Eke Endre
 Élet Év Ész Éhség Ékszer
 Fa Fejsze Fiú Fördő Fukarság
 Garat Gereben Giliszta Gonoszság Guvat
 Gyalogság Gyermekség Gyilkos Gyuri
 Harcz Héség Hiúz Höresök Hon Harok
 Igaz Idő Isten Indulat
 Kalap Kelep Kin Kórság Kő Küllő
 Láb Lak Láz Lécz Lócza
 Lyuk Lyány
 Madár Medve Mihály Moly Mű
 Nap Nép Nád Nedv
 Nyál Nyugalom Nyivogás Nyereség
 Omladék Orozlán Ondó Orvos
 Óvás Ön Óhajtas Ócsárlat
 Öröm Ökör Ördög Ösztön
 Ór Ó Ósz Ós
 Part Pár Percz Pincze Porcz Pudva
 Raj Rét Ris Rongy Rucza Rúh
 Sajt Sás Selyem Sir Só Suba
 Szabály Szer Szirom Szó Szű
 Takács Tekercs Titok Torok Turó
 Tyuk
 Ugar Unalom Ut Ur
 Út Úr Úzás Únalom
 Ürge Ünnepe Üdv Üsző
 Üres Üledék Úgy Úzés

Vaj Vér Viz Vonat Vörösség
 Zab Zene Zánót Zala Zend Zaj
 Zsarnok Zsibaj Zseb Zsoltár

Quintus	Quatuor	Quasimodo
Xerxes	Xenophon	Xantippe
Young [†]	Yladdana	Ynka
Wesselényi	Wieland	Wetterhahn
Cháky	Thót Tóth	Horváth
Philosophus	Prophéta	Pharaó

Ablak az ember szeme.
 Ára van az időnek.
 Baj szegénynek és baj igen gazdagnak lenni.
 Czinkét fogott az orrom.
 Cseng a fülem, hirt hallok.
 Daczolni a hatalommal, ritkán bölcsesség.
 Egységemet nem adom aranyért.
 Ér van a földben, ér üt a bőröm alatt.
 Fa nélkül ki láta erdőt?
 Golyvás embernek vastag nyaka van.
 Gyalog járni becsületesen, nem szégyen.
 Haza, mi dicső név vagy te!
 Igazság a szerencse és biztosság talpköve.
 Írt ad a bölcs szó a sebes szívre.

Jó a becsületesség minden dologhoz.
 Katonának is szükséges lenni.
 Lakatot vetünk az ajtóra a tolvajok ellen.
 Lyukban lakik az ürge, a prücsök, a róka.
 Ma végezd, a mennyire lehet, dolgaidat s ne
 halogasd holnapra őket.
 Nehéz a folyam ellen uszni.
 Nyafogni nem igen szép szokás.
 Okos szó életet menthet.
 Ólombul öntik a golyókat.
 Ördögtül ne félj, szeresd az istent.
 Őrizd ajkadat a hazugságtul.
 Parasztnak mondják a tiszta papirost.
 Rend a dolog lelke.
 Sassal nem fogsz versenyt repülhetni.
 Száraz kutnak nem nagy becsülete van.
 Tarka öltözet tetszik a chinainak.
 Tyuk tojik tojást s a tojásbul tyuk lesz.
 Unalmat nem ösmer a munkás ember.
 Űra légy mindig magadnak.
 Űzd el haragodat, biztosítod nyugalmaidat.
 Űr az ég, s nem papirbolt.
 Vaksággal veri meg Isten a kevélyet.
 Zughat a vihar, a jó ember nem fél.
 Zsákban macskát ne árulj, se ne végy.

Az ember a földön áll, föl néz az égbe, gondolkodik. Azt gondolja, kék bolt van fölötte, s annak neve *ég*, nagy tányér van az égen, annak neve *nap*, pedig az *ég üresség* s benne a nap igen nagy test, milliószor nagyobb a földnél, mellyen állok.

A nap áll, s a föld fordul, s nekem úgy látszik, mintha a nap menne s a föld csendesen állana. Ha kocsin megyek, akkor is úgy tetszik, mintha a fák szaladnának az ut mellett, és én nyugton volnék. E két dolog hasonlít egymáshoz.

Ha a nap lenyugodott, szürkület van, és éj vagy éjszaka lesz. Éjjel az ég üregében egy nagy testet látok, ez a *hold*, és sok apró testeket, ezek a *csillagok*. A hold majd akkorának látszik mint a nap, pedig sokkal kisebb; de sokkal is közelebb van hozzánk. A csillagok temérdek számúak; nehányat a nap világít és melegít meg, mint földünket, ezek a *bujdosók*; mellyekhez számíthatni az *üstökös csillagokat* is. A többiek mind *álló csillagok* és billió mérföldnyire s tovább vannak tőlünk. A billió pedig olly nagy szám, hogy az első ember, ha máig is élne s mindig számlált volna, fél billióig alig tudott volna eljutni.

A földet levegő veszi körül. Levegőt szívunk tüdőnkbe mikor lélekezünk; a levegő mozog, mikor szél fuj; levegőt ver és lélekezik a madár, mikor magasra szál; levegővel sipol a pacsirta, mint a sipoló pásztor.

Források erednek a hegyeken; patak és csermely lesz a forrásból; a csermelyek folyóvá egyesülnek, és a folyók tavakba vagy tengerekbe

ömlenek. Tó keletkezik ott, hol mélység van, és a folyók elég vizet adnak, azt betölteni. Tenger lepi a föld legmélyebb völgyeit.

A föld hasonlít egy iszonyú nagy gömbölyű almához, melynek haján horpadások és emelkedések vannak. A horpadásokat tengerek foglalták el. Hol tenger nincs, ott száraz föld van.

Tó az álló víz, ha száraz földdel van körülvéve; sziget a száraz föld, ha víz veszi körül.

A föld színén sokkal több a víz, mint a száraz föld. Az egész száraz földet tenger keríti. Mi tehát szigetben lakunk. Három fősziget van a földön, első az *óvilág*, másik az *újvilág*, harmadik a *legújabb világ*.

Az óvilág három félszigetből áll; ezek nevei: *Europa*, mellyben édes hazánk is van; *Asia*, melly legnagyobb világrész vagy inkább földrész, és *Afrika*, melly legforróbb mindnyájok között.

Az újvilágot *Ameriká*-nak nevezik és ez két félszigetből áll, az északiból és déliből.

A legújabb világrész *Australia* vagy *szigetsok* nevet visel, és áll egy nagy és számtalan apró szigetekből.

A vizeknek, folyók-tavak és tengereknek fenékük van. E fenék olyan föld, mint a minőt lábainkkal tapodunk.

A föld kérge sziklákból áll. E sziklákat a levegő s nedvességek föloldozzák s port alkotnak belőlök. Ilyen pornyadás által keletkezik azon föld, mellyben a növények tenyésznek. Az elrothadt növényrészek szaporítják a porhanyó földet, hogy új és új növényeknek legyen helyök.

A sziklák és a pornyadék alig árulnak el valami életet; hasonlót mondhatni a vizekről és a levegőről. E testek általában az *élettelen* vagy *áscány* országot képezik.

Másképen van a dolog a *növények*, *agácsok* vagy *plántákkal*. Az agácsonak szép példáját mutatja a tölgyfa. A makk élő lény a fán, melyben életerő lappang és rejtezkedik. Ezen élő makk lehull a fárol, a földben tápláló nedvet kap, gyökerét alá bocsátja s szárával a levegőre buvik. A kis tölgyfát gyökere táplálja a föld nedveiből, és levelei a levegővel hozzák érintkezésbe.

A tyuk tojása hasonlít a makkhoz. — A tojásban fölébred az élet erő s a tojás szikéből táplálkozik. Csirke kezd a tojásban nevekedni, mint ottan tölgy a földben. A makk kelője a földet szurja át, hogy a levegőre búhasson, a csirke a tojás héját. Midőn a tölgyfa fölnevekedett, makkot terem; midőn a csirkéből tyuk lett, ez tojásokat terem.

Az agács vagy növény gyökeret bocsát a földbe, hogy általa táplálékot szíjon magába; az állatnak gyomra szolgál gyökér gyanánt, s ez által veszi föl a tápszereket.

Némelly növények vagy agácsok a vizet szeretik, mások a vizenyős helyet, mások a száraz de árnyas helyet, míg a nagyobb rész a napos és világos, levegős állomásokat kedveli.

Föld alatt kevés állat lakik, a vízben igen sok; a legnemesebbek szárazon laknak s levegőt lélekzenek tüdejök által.

Minden ember apa és anyátul származik. A *kisdedet csecsemőnek* is hívják, ki majd *gyermek-*

ké nevekszik, ebből *éfiu* vagy *hajadon* lesz. A gyermek, vagy *fiu*, vagy *lány*. A *férfiu* megházasodik s *apa* lesz; a lány férjhez megy s *asszony* lesz belőle.

Az ember táplálkozik, mint az agács, mint a tölgyfa. Az edelt gyomra emésztí meg. A táplálék a vérbe vetetik föl; a vér az erekben kering és mindenhová elvitetik a testben, s belőle a táplálék fölszedetik. De a vér a rossz részeket a vesék által veti ki. A lélekzés szinte a vér tisztítására s élesztésére szolgál.

Mikor lélekzem, levegő megy tüdőmbe, e levegő érintésbe jó az ottan elterjedt vérrel, s lényeges változtatást visz végbe. A fekete elhasznált vér, piros éltető vérré változik. Ezen vér innen a szív bal kamarájába megy s onnan az erekkel által az egész testbe löketik.

Ha az ember levegőt nem szíhat tüdejébe, megfúl. A megfúlás a vérkeringésnek megakadása. Vannak kik vízbe fulnak. Akasztófán is szokás rossz embereket megfojtani. Ha az ember rosszul nyel, torkán akadhat valami, s megfúlhat. A torokgyíkban és más betegségekben is megfúlhat az ember.

Én is tudok mozogni, mint a többi állatok. A mozgásnak azonban különböző nemei vannak. A hal uszik, a kígyó csuszik, a tekenősbéka mász, a madár repül, a nyul szalad. Szaladni én is tudok, mászni is tudnék, ha akarnék, uszni meg fogok tanulni, de a repülésig soha sem viszem.

A mozgás izmok által történik. Az izom, vagy húz és in, azon tulajdonsággal bír hogy összehúzódik és ismét kitágul, ez által okoztatik

a mozgás. Az izmok munkálkodása a tüdőben és szájban a hangot és beszédet teremti elő.

Az izmok összehúzódnak s a tüdőbeli levegő kihajtatik; a gógsip, a torok, a nyelv, az ajkak olly módosítást adnak a kijövő levegőnek hogy az hangokká alakul. Így származik a beszéd és a nyelv.

A magyar nyelvben ezen hangok vannak: a, á, e, ë, é, i, í, o, ó, ö, ő, u, ú, ü, ű. Ezen hangokata torok-izmok, a nyelv és ajkak segedelmével igen lehet módosítani. Torokhangok tehát a *há, ká, gé*; ajakmódosítás van a *be, em, pé*-nél; ezen hangok *czé, dé, té*, azt kívánják meg hogy a nyelv a fogakhoz érjen; az *ef, vé*-nél az alsó ajak ér a felső fogsorhoz. Nyelvem a szájpadrást érinti meg mikor e hangokat adom elő: *csé, dé, jé, esz, es, zé*, és pedig ekkor a nyelv némileg húzódik a szájpadráson; ellenben röviden érinti meg, mikor az *el, en, er, es*, hangokat mondom ki.

Tudok *suttogni, beszélni, kiáltani*. Majd *gyorsan*, majd *halkal* beszélek. Ismerek *hebegő* gyermekeket. A *selypes* beszéd nem tetszik.

Roszra nem hagyom magamat rábeszélni. Csak akkor kezdek szólni, mikor más kibeszélte magát. Csacsogni, lármázni nem illik.

Mikor füttyölök, ajakaim között hajtom ki gyorsan a levegőt; juhászosan is tudok füttyölni, két ujjamat szájamba s nyelvemre tévén. A madarak füttyölése igen változatos és igen szép.

Testem támaszát a csontok teszik. Az izmok nagyobb részint csontokhoz feszülnek. Legnevezetesebb csontaim a fej-, a gerincz-, a kéz-, a láb-, a medencze-csontai s a bordák.

A fej csontjai az agyat veszik körül és védelmezik. A gerincz csontok csatornájában a gerincz-agy van; az oldalbordák kast képeznek a tüdők és a szív számára. A legnemesebb részeket tehát csonttal pánczélozta be a természet.

Érezni is tudok. Érzem a hideget és meleget egész bőröm által; érzem a tárgyak és testek ízét nyelvem által, azaz ízlelek; érzem a testek szagát orromban, azaz szagolok; érzem a testek hangját fülemben, azaz hallok; érzem a testek színét, fényét, idomát szemem által, azaz látok.

Öt érzékem van tehát, a *közérzés* az egész bőrön és testben, az *ízlelés*, *szagolás*, *hallás*, *látás*.

Az érzés az agyban és gerinczagyban történik. A közérzés jobban a gerincz agyban központosul; a többi érzék az agyat illeti. A nyelv az ízlelés műszere, az orr a szagolásé, a fül a hallásé, a szem a látásé. Az agyból idegek, finom fehér agyszálacsók mennek ezen műszerekhez: ízlelő idegek a nyelvhez, szagoló idegek az orr hártájába, halló ideg a fülekbe s látó ideg a szemekbe. Mihelyt íz megy tehát a nyelvre, az ideg azonnal hirt ad róla az agynak; mihelyt szag megy az orrba, az ideg azonnal tudatja az aggyal; mihelyt hang érinti a fület, az ideg azonnal elvezeti azt az agyig, s mihelyt fény hat a szembe, az ideg mindjárt az agyat is tudósítja róla.

Az agy a lélek lakhelye. Mit az agy érez, a lélek azonnal tudja. Illy módon lát, hall, szagol, ízlel és érez a lélek.

Van tehát testem, melly eszköze lelkemnek; és van lelkem, melly testemmel rendelkezik.

Testem részei ezek : a fej , a kaponya - csontokkal és benne az agygyal , az arcz - csontokkal és itt a száj s orrnyílással. Fejemen látható a tető a hajakkal , a homlok és két halánték , két szem és két fül , az orr , a száj , az ajkak és az áll. Szájamban fogak vannak. Van több metsző , szem és zápfogam. Van nyelvem és szájpaddlásom ; van inyem.

Az idős férfiak szőrösebbek mint a gyermekek és asszonyok. Van bajuszok , szakálok és farkójok. Némellyek ezeket leborotválják , hogy az asszonyokhoz jobban hasonlítsanak. Mind ezen szőr az idős embereknél szürke , fehér , ősz lesz.

A szemöldök és szempilla nem szokott az embereknél hibázni.

Fejemet törzsökömmel a nyak köti össze. Nyakamban a bárzsing van , mellyen az étkek és italok mennek le gyomromba ; itt van a gőgsip is , melly a levegőt vezetí tüdőmbe. Ha gőgsipom elrekedne , meg kellene fulnom.

Törzsökömben a mellüreg , hasüreg és a medence - üreg van , a tüdővel , szívvel , máj és lépvel , a gyomorral , mellynek folytatását a bélcsatorna képzí , a vesékkal és hólyaggal. Májamon van az epehólyag , melly a gyomorba nyílik.

Kezemnek ezen részei vannak : a fölkar , alkar , kéz (kézfajjal) és az ujak. Ujaim utolsó perczén köröm van. Lábam részei ezek : fölszár , térdkalács , alszár , láb (lábfejvel , sarokkal , és a talppal) s az ujak.

Egész testemet bőr takarja , én pedig bőromet hideg és nap ellen még ruhával is takarom.

Lábaimon járok, kezemmel dolgozom, szemmemmel nézek; tudok ülni, feküdni, menni, járni, szaladni. Már el is estem, az asztalról le is estem. Fáztam, izzadtam, remegtem, féltem, sirtam, nevettem, éheztem, szomjuhoztam. Éjjel alszom, alva álmodom, álmomban mindenféle képeket látok, beszélek, futok, nyerek, vesztek, s mikor fölébredek, örülök.

Az emberek nem mind egy idomuak. Van nagy ember, van barna, szőke, van piros és halavány; van szelid es vad, békes és haragos, barátságos és háborkodó. Nem minden ember beszél azon nyelven. Van magyar, német, franczia, angol, olasz, spanyol, görög, török, oláh, orosz, lengyel, tót, dán, svéd, skot, hollandi, tatár, fin, persa, hindu, mogul, chinai nyelv. A latin vagy diák, az ózsidó vagy héber, és sok más nyelvek kihaltak.

Az ember társaságban él. Legjobb társaság az, hol kiki munkája után kénytelen élni, hol rablás, tolvajság nem szíveltetik, hol minden ember személye és vagyona teljes biztosságban van.

Az emberi társaság különböző nevezetet kap. Van köztársaság, van királyság, van császárság, herczegség, fejedelemség, czárság, zultánság.

Magyar országnak királya s nádora van. Vannak főnemések, nemések, polgárok és parasztok. Indiában az illy osztályok áthághatlanok, azaz kinek apja katona, fija is a köteles lenni, kié pap, a fiú is pap lesz s tb.; nálunk szorgalom, iparkodás és jelesség által a parasztfiú is sokra mehet.

Az ember teste látható, tapintható; az ember testét a lélek kormányozza; a világ testet isten

mint szellem vezérli. Isten lélek, tehát nem volt és nem is lesz földi szemekkel látható.

A lélekrül különbféle véleménnyel voltak az emberek. Nehéz is a lelket szigoruan meghatározni, minthogy nem látható, nem hallható, nem szagolható, nem izlelhető, nem tapintható, szóval nem érezhető, az érzékek által föl nem fogható.

Haaz emberi lelket föl nem foghatom, hogyan tudnám istent meghatározni. Azt tudom, hogy a világot ő teremttette, ő tartja fön, s ő a szellem, melly mindent lelkesít és kormányoz.

Sokféle embereknek sokféle fogalmok van istenrül. Ez nem lehet másképen; ezen nem lehet változtatni. Annyit azonban megkívánhatunk, hogy istenért, ki a szeretet, ne üldözzék egymást az emberek. Annyiban megegyezhetünk, hogy az illy üldözés kedves nem lehet istennek. Szeressük inkább egymást mint testvérek, és iparkodjunk egymást segíteni, akármikép vélekedjünk is az olly dolgokrul, mellyek nem testiek.

A vallás istent, erkölcsiséget és a jövendő életet tanítja. Erkölcsös ember, ki beéri a magáéval és nem bántja a másét. Vallásos ember az, ki istenben az igazságot és az emberekben az erkölcsöt szereti.

A vallások alapja egy, de a kivitel különböző. Van keresztény, mohamed, zsidó, hindu, mogul vallás. Vannak kik a természet tárgyait, napot, holdat, csillagokat imádják.. azt vélván, hogy azok kormányozzák a földet és az emberek sorsát.

A keresztény vallásban is sok felekezet van. Nálunk elfogadott vallás a romai catholica, a lutherana s kalvinusi, az unitaria és görög (óhitű)

vallás. Türetnek a zsidók. Meggyőződését ezekre nézve kiki megkérdezheti.

Az ember lelkével erkölcsi világ van kapcsolatban. Az állat nem lehet erkölcsös, mert nincs eszes lelke melly megmondaná neki, mi jó, mi rossz. De az emberben él az öntudat, melly ítéletet hoz minden tettünkről, a jókért megjutalmaz, a rosszért megbüntet.

Az erkölcsösség azt parancsolja: ne bántsad a másét, de ne hagyd a magadét. Másét megtámognod, zíványság; magadét másnak engedni, gyávaság. De nem szükség mindenkor ökölled védni a magadét: arra való a törvény és fölsőség, hogy a rendszegőket megbüntessék.

Az ember testét nevelés által igen kifejthetni, azaz erősebbé, hajlékonyabbá, szebbé tehetni. Oh én rajta leszek, hogy testemnek minden lehetséges tökélyt megszerezzek, — s ezen okbul, hajlandó leszek okos emberek tanácsát követni.

Az ember lelkét oktatás által még tovább fejthetni mint a testet. A ki tanul, napról napra okosabb lesz, belátást nyer a dolgokba és ügyességet, hogy hasznosan foglalatoskodva maga és társai javát előmozdítsa. Tanulás szerezt az embernek becsületet, bölcseséget, vagyont. A mit tanultunk, az mindöröken a miénk marad; attul nem foszthat meg sem irigy szomszéd, sem alattomos tolvaj, sem gonosz erőszak. A tudomány minden mulatságok között a legtartósabb, a legnemesebb; ki könyveket szeret, mindig talál, mi-ben gyönyörködjék és soha nem unja el magát.

Átlátom hogy szülőim nagyobb jót nem tehetnek velem, mint mikor taníttatnak: azért tiszt-

temnek ösmerem, hogy e jó szándékjokban kezökre járjak. Tanulni fogok szorgalmasan, hogy örömet szerezzek nekik, hogy becsület és tisztelt várjon rám, mikor fölnőtendek, hogy kiösmernem magamat a világban és hasznos polgára legyek hazámnak.

A jó könyveket mindig úgy fogom tekinteni, mint kincseket, mellyekkel isten áldá meg az országot; olvasni fogom öket, és a mit magam és mások hasznára fordíthatok, megjegyzem magamnak és adandó alkalommal végrehajtom.

Tanítóm legjobb barátom lesz. Mert nem ő vállalta e magára, hogy kiképzí lelkemet, hogy ismeretekkel ruház föl, és megtanít arra, mi a jó és rossz erkölcs, mi a valódi s az álhazafiuság, mi szolgál javamra és káromra? Ha fáradozásait illőképen meg nem hálálhatom, legalább szorgalmam, jó kedvem, köszönetem és jó magamviselete által okot adok neki rá, hogy ne érezze mérték fölött hivatala súlyát és ne legyen kénytelen szomorú vagy boszús redőkbe szedni homlokát, ki különben is eléggé érzi a nap terhét.

Ezen jó szándékom van... ezt köszönöm eddigi olvasmányomnak ... és most általmegyek könyvem második felére hogy ott példákbul és leírásokbul tanuljak mulatságosat, hasznosat és szükségeset.

A n g y a l.

(Első kép).

Az embert igen sokféle baj fenyegeti a földön. A hova nézsz, mindenütt ellenséged lappang. A ház, mellyben lakol, leszakadhat és agyon verhet, a' tűz, mellynél étkeidet főzöd, megemésztheti egész vagydonodat; az áldott eső záporrá változhatik, és árvizt állíthat elő, melly mezőidet, lakodat elpusztíthatja; az álom mellynek karjai közé olly örömmest dűlsz, utolsó álmoddá lehet, mellyből többé föl nem ébredsz. A nap, melly olly kellemesen mosolyog rád reggente, villámokat készít naphosszát, és estve megjö a zivatar, a villámlás, a dörgés... rettegsz te, remeg minden, minnek füle van a hallásra.

Lefekszel a pázsitra hogy kipihentesd fáradt tagjaidat.. és elalszol.. s míg te álom-barátod karjain vagy, jő a gyógy hideg testével, helyet kémszel ki rajtad, hol megmarhasson, és bemeití mérges fogát tagjaidba. Harapása halál postája. A hideg szájban tüzesek voltak a fogak, és ezen tűz más életbe képes téged áthamvasztani.

Azt véled, barátok között vagy az életben, pedig ki legmézesebb előtted szájával, legerősebben tör ellened tetekkel. Rászednek, megcsalnak, megsértenek, sőt elnyomni iparkodnak. Ők a roszak, és mégis a te jó híredet támadják meg; rágalmaznak, feketítenek, össze ákarnak zuzni. Ha erős vagy, erősebb mint várták és kívánák: akkor megvesztegetéshez folyamodnak, kikeresik gyöngé oldalaidat, és arrul ostromolnak. Ha a pénzt szereted, lepénzeznek, ha

czím és rangra vágyosz, azokat ígérnek, ha másban telik kedved, azt szerzik meg. Oh és te nagy kísértetbe fogsz jöni, s hihetőleg el is esnél, ha jó angyalod meg nem őrzene.

Azért mindig híven őrzd keheledben az angyalt, mely a jóra int és a rosztul eltávolít; hallgass reá és tegyed a mit tenni parancsol, és mellőzd a mit mellőztetni akar. Ismertem egy leánykát, ki most boldog asszony, és ősmertem több fiút, kik boldog férfiak... és hogyan lettek azokká? — mert védangyalaik tanácsát híven követék. Ti is, barátcskáim, hasonló tegyetek, hogy hasonló sors várákoz-zék rátok.

Volt egy molnárné, igen jó anya, ki férjét híven szerette, gondos házi asszony, ki gyermekeért élt halt. Volt neki egy fia, már hat éves, és egy leánykája a második évben. Azonban megbetegedett a nő, orvost hívata, de az orvos nem tudta rajta segíteni. Érezte közelíteni halálát. Ekkor előszólítá férjét, és magához hozatá gyermekeit, megáldá őket és meghalt. Legnagyobb áldását pedig kis leányára adta, mert sejdíté, hogy annak legnagyobb szüksége lesz reá. Védangyalának ajánlotta őt, és imádkozott istenhez: tegye őt kegyessé, jóvá, munkássá. Isten meghallgata a jó anya imáját s véd-angyala bízta, megőrizni a kis gyermeket.

Leszálla egekhül a védő angyal s vigyáza a gyermekre, midőn szendergett, vigyáza reá, midőn játszani ment ki a pázsitra, midőn a csermely habocskáival mulatozott és apró köveket horda ki a patakból. Midőn nagyobb lett, vele jára az iskolába, elvezette a templomba, vele volt, midőn emberek közé juta, s ott mindig kormányozta, hogyan viselje magát, hogy a jóknak tessenek, és kiki elmondja róla: „*Amália igen szeretetre méltó lány.*“ És Amalia mindenfelé tetszett, mert angyala sugallatát követvén, tiszta, szorgalmas, szelíd, szerény vala, s az iskolában a tanító őt állítá föl példa gyanánt, kit követni, utánozni kell.

Midőn Amália idősebb lön, mostohájában nem anyát, hanem ellenséget talált. Ezen változásnak az volt oka, hogy leánya születék anyjának, ki elkényeztetve, vele egészen ellenkező, szerencsétlen természetű volt: házsártos, pizs-

kos, kényes, renyhe. Ezt Judithnak hívták. Judith az egész faluban mint a rendetlenség példánya ismertetett s nem vala ember, ki őt szeretné.

Itt nagyon is rászorult Amália véd-angyala segedelmére. És angyala annyira vigasztalta őt, hogy nem békételenkedett, nem esett kétségbe; annyira oktatta, hogy rosztat rosszal nem fizete vissza, hanem engedelmes, szelíd maradott. Ha mások anyja ellen támadtak, védte jó hírét, — ha sajnálkoztak fölötte, ő sorsát jónak állította. Ez által pedig a jók szeretét még nagyobb mértékben megnyerte, s utóbb azt lehete mondani, hogy Amáliát e rossz sors még kitünőbbé, még jelesebbé tette.

Majd annyira fölnevekedett Amáliánk, hogy férjhez menetelének ideje beállott. A legékesb hajadonnak mondaték a vidéken. Voltak sokan, kik barátságába be akarák magokat fűzni, némelyek jó, mások talám nem a legjobb szándékból. De neki védangyala maradt leghivebb barátja, s ez mególtalmazta minden botlástul. Végre jött egy ifju, deli, őszinte, jó, munkás fiú, ki megvallá neki, hogy szíve mélyéből szereti s nejévé ohajtja tenni. Máli megkérdezte angyalát, s ez igennel felelt. Így lön Amália a legboldogabb asszony a földön, de véd-angyalátul még ma is sokszor kér tanácsot.

Á r v í z.

(A második képhez).

Van egy szép ország a földön, gyermekeim; neve: *Magyarország*. Vannak arannyal, ezüsttel bővelkedő hegyei, van síksága mellyen a gabona bőven terem, vannak halmái hol arany szőlőfürtök érnek, van sok legelője szép marhákkal, erdeje vadakkal, van sok folyama, mellyek hallal bővelkednek. Ezen országban nem kevés a falu, s elég számosak a városok: noha még annyi falu s még annyi város

elférne benne, s igazán boldog csak ekkor lenne. A városok díszét Pest teszi. Pest az ország első városa, melyet minden magyar büszkén említhet. A nagy Duna mellett fekszik ez, mely Németországbul hozza szőke habjait s a fekete tengerbe siet. Rajta a gőzösek, hajók és sajkák sokasága mozog.

Pest a szép dunai város, Buda ellenében, melyly középkoriasan fön-ülve halmán, némi göggel akarna ifjabb öcsére lepillantani ... de mindannyiszor elszégyenli magát. Tudja ő, hogy messze földet bentazhatni, míg olyan palotasorra akadunk, minő a pesti dunasor. Az újépület vagy is pattantyús tanya vidékén kezdődnek a paloták, a legszebb lakok, és mehetsz egyenes irányban majd egy óráig, akár maga a Duna mellett, és szebbnél szebb házakra akadsz, egyik a másikhoz építve, vagy gyönyörű egyenes utcákat képezve. Az újváros Europa legszebb városaiban is becsülettel állana meg. De azért oda ne kölcsönözzük senki fijának. Maradjon ő a miénk, és gyarapítsuk mindegyre.

És Magyarország e büszkesége majdnem egészen rommá tétetett! — Azt kérde, kis barátom: Mi gonosz ellenség támadhatá meg e szép várost? Tatárok, törökök vagy muszákák? Nem úgy, barátocskáim... legjobb barátja látogatta meg, és az okozott neki legnagyobb kárt..

Pestnek legjobb barátja a Duna, ettől kapja legnagyobb élénkségét, ezen hozzák bele az árucikknek nagy részét, a legjövedelmezőbb kereskedés ezen üzetik. És mégis majdnem tönkre tette városunkat a Duna. A tél ezernyolczszáz harminczhét és harmincznyolcz között hosszú és havas volt; a Duna jege magas víznél állott meg, máshol pedig a kis víz miatt megfeneklett. Így történt hogy tavasszal a sok hó elolvadván, annyi lé folyt a Dunába, hogy partjai között alig fért el, s a jég a nagy víz daczára sem mozdult. Budán a vízi városban s Ó Budán az alantabb helyek vízben állottak, a pesti parton is kicsapott a víz, de a védgát jó ideig föltartotta. Martius vagy tavaszeli tizenharmadika volt; délután ágyulövések hirdeték a jég mozgását; a nép örült, a kellemetlen védeget elmenőnek remélvén. De nem messze tudott menni a jég; a Csepel szigeténél megtorlódott s estennen egy-

re nevededett a víz, míg tíz óra tájban a gátokon át kezdé csapni s a belső városba bérohant. Az alantabb helyek azonnal megteltek vízzel. Az emberek földszintről emeletekbe s padlásra voltak futni kénytelenek, holmijok nagy részét az árvíznek hagyva zsákmányul. Reggel felé a külvárosokba is egész erővel rohant a víz s itt a legnagyobb nyomorúságot és veszélyt eszközölé. Rohanása irtózatoss és gyors volt; a házak pedig itt alacsonyok és gyöngén épültek, nagy részint vályogból. Ezeken csak hamar gyakorlotta erejét a kártékony elem. Rendre kezdtek roskadozni a házak, magokkal temetve mindent, mi bennök és rajtuk vala. Sok ember lön áldozat. Nem volt elegendő sajka, mellyen csak az embereket lehetett volna biztos helyre szállítani, nem kéz elég, melly a segítség nélkül szükölködöket támogatná. Portékák, butorok, élelem-szerek, könyv-és mindenféle raktárak a legnagyobb pusztításnak voltak kitéve: a kár kimondhatatlan, a félelem végetlen. A rettegéshez az élelem szüksége is szövetkezett. Nem volt hely, hol elegendő kenyeret lehetett volna sütni, — a lisztárak elmerülve, elseperve állottak. A mit leheté azonban, megtette a felsőség, noha szigorubb rend nem ártott volna. Kenyér és hus sajkákon hordaték szét és osztaték ki a lakosság között; a szárazon maradt téreken hus méreték; a katonaság kész kezet nyujta a segedelemre. Egy férfin megérdemelte az *árvízi-hajós* nevezetet, annyira munkás és fáradhatlan volt. Tünt a rang, helyezet és gazdagságbeli különbség s a legtulsó szélek is összesimultak.

Tizennegyedikén a város nagy része el vala öntve; tizenötödikén a házak két harmada talám romokban hevert s a víz egyre nevededett, tizenhatodikán hajnalra apadni kezdé a Duna, mert a jég eltakaradott, s néhány nap mulva eltűnt az utcákrul, de a pinczékben sokáig víz maradt.

Leirhatlan Pest külső városainak színe ekkorrul. Némmelkyi ház-helyére is alig tudott ősmerni; itt ott majd egész utcák elsepertettek; itt az egész falbul csak az ajtófél, ott csak az ablaktáj, emitt csak néhány ducz, amott egy két oszlop állott. Közvélemény volt, hogy Pest félszázadra visszavetettetett.

Egész Európában részvét mutatkozott Pest szenvedése iránt. A szomszéd helységek, mellyek részint magok is szenvedtek, feledve a kisebb bajt, a nagyobbban akartak segíteni, és a fővárosba siettek élelem- és ruhaszerekkel. Pénzsegédelmet távol tartományok és országok is küldöttek. Így lön hogy Pest csak hamar emelkedni kezdte romjaiból; az utcákat kitisztultak; házak kezdtek épülni s két három év múlva városunk szebben áll mint az előtt.

A Duna áradásai ellen pedig kétféleképen ovakodunk. Erős gát vonaték a Duna árja ellen... s az új házak mind szilárd anyagokból építtettek: mert látható volt, hogy a jól épült házak majd sérelem nélkül kiállák a víz hatalmát, míg a vályoggunyhók majdnem mind összeroskadtak.

De az árvíz következtében nem csekély adósság fekszik Pest ház birtokosain, mellyből nem könnyű lesz kigázolni, ám-bár a kamatok igen mérsékeltek valának.

B a j v i v ó k.

Nemde, kis barátaim, ti sem egyeztek meg mindenben egymással, hanem egyitek ezt akarja, másiktok amazt. Ugy van az más emberekkel is. Egyik ezt tartja jónak, a másik azt.

Ha az emberek ellenkező véleményen vannak, szükséges hogy egymást szép szerével és jó módjával fölvilágosítsák. Mindenik adja elő okait, kinek okai győzőbbek, annak állítása fogadtassék el. Ha pedig egyik sem tudja másikával a maga véleményét elhíttetni, maradjanak szép békében egymással, és bizzák a fejlődő időre, hogy hozza tisztába kérdéses tárgyaikat.

Azonban az emberek nem így szoktak cselekedni. Önbi-zottsággal látnak a dologhoz; azt akarják hogy mások vakon higyenek nekik, ők pedig nem is akarnak más ember okaira hallgatni. Így történnek az összekocczanások, az összeve-rekedések.

B.b.

Bajvivás!

B. b.

Cs. cs.

Liké.

Cs. cs.

Péternek eszébe jut azt állítani, hogy holnap tisztán kel a nap, Pál ellene szól és azt mondja, holnap reggel esni fog, — össze vesznek s Pál Pétert kardra hítja ki s levágja neki két uját. Pál győzött, mert Péter kezéből kiesett a kard, de a nap azért nem hallgat reá . . hanem gyönyörű tisztán kel s csonka Péter örül, hogy csak ugyan neki volt igaza.

Igy volt a dolog az emberi kérdések legnagyobb számánál. Ki erősebb vagy ravaszabb volt, annak lett igaza. Így foglaltak országokat a nemzetek. A melyik győzött, azé lön a jog, a melyik meggyőzetett, azé az iga. Amaz uralkodni kezdett, ennek engedelmeskedni kelle.

Nálunk is soká ágyu kérdése alatt vala, kié Buda, a töröké e vagy a magyaré. Másfélszázadig a töröké volt hozzá az igazság, míg százötven év után megfordult a szerencse kereke s azt mondotta: e vár a magyart illeti.

Olvastam két ifjuról egy történetet, melyet itt ezennel elmondok előttetek, ifju barátaim, hogy okotok legyen, ki-nevetni bohóságokat. Arthur sokat utazott és sokat látott, szeretett is beszélni utairól. Volt az embereknek, mit hallani tőle. Levegőben épült várakról, tündér kisasszonyokról, szarvas kutyákról, repülő szamarakról és kutyafejű törökökről beszélt. . . Sokan voltak kik hittek neki, de Markolf mindig csak nevetett, valamikor hallá őt regézni. Ezen Arthur fölboszonkodott és kérdezé őt: talán kételkedik szavai igazságán.

Minden bizonnyal! felele Markolf.

E szerint én hazudtam? kérdezé Arthur.

Magad mondottad.. válaszol Markolf.

De azt csak egy semmiházi mondhatja, ki az ország határán ki nem pillantott, kinél okosabb azon számár, melly Párisban volt.

Épen nem látszik meg rajta! felel Markolf.

De rajtad meglátszik, hogy gyáva félenk vagy, ki a gaz címet zsebedbe dugod, és szépen haza viszed, hogy jót aludgyál rajta: mond Arthur.

Az igaz, folytatja Markolf, hogy illy párisi bölcs egy fülén több bölcseséget hordoz pizok gyanánt, mint én valaha egész testemre kenhetek. . s ha ő azt mondja hogy én gazember és ostoba vagyok, lehet valami a dologban, s egyikünknek olyannak kell lenni . . . azonban mivel neked olly kedved van kardozni, jól van, legyen meg. Minthogy pedig illy bölcsre illetlen jobb kezemet fognom, bal kézzel fogok vinni veled, hogy kilássék, az én balomban van- e becsületesség és okosság vagy a te jobboldban.

Igy szólván fölfegyverkeztek. Egyik kezüket paizszsal terhelék, másokban egyenes szablya volt, míg egész testük pánczéllal és mellvassal takartaték. És találjátok el gyermekek, mellyik volt a kettő közül okos és becsületes?

A ki eltalálja, s hozzám jó megmondani, két szép piros almát kap jutalmul.

C z i g á n y o k.

Voltatok-e már vasárnap délután magyar faluban, kis barátaim? — akkor bizonynyal zenét hallottatok a korcsmában vagy fogadóban, és kíváncsiság lepe meg benneteket: kik teremtik elő e szivreható hangokat. Megkértétek tehát idősb ismerőstököt, atyátokat, bátyátokat vagy nevelőtököt, vezessen el oda benneteket, hogy lássátok mind a zenészeket mind a tánczolókat. Beléptetek tehát a zajos szobába s ottan a portul alig tudtatok látni. A hosszú asztalokon boros üvegek voltak nagy számmal, de az ivók száma még nagyobb volt; némellyki tántorgott is, nem tudta, mit beszél; és barátságos vala kimondhatlanul. Voltak kik perelni akartak egymással, de lebékéllettek; mások tánczoltak és pergették a leányokat. A sarokban pedig egy csoport üle igen barna emberekből, kiken meglehete látni, hogy vagy melegebb országbul jöttek és szármoztak, vagy a jóltevő nap sugaraitul igen meg hagyták magokat sütni. Ők a legcsendesebbek a szobában; nem szólnak, nem lármáznak, nem esznek, nem is igen isznak,

CZ.cz.

CZIGÁNY.

CZ.cz.

D.d.

DUDÁS.

D.d.

de mindenik saját világával foglalatoskodik: mások kedvét emelni s kormányozni. Ezek a hangászó cigányok.

Az a fiú ottan, ki fűnáll és legjobban dolgozik, az első hegedűs. Szakála csak most pelyhedzik és már is annyira vitte hogy hét falu nem ismeri mását a hegedülésben. Mellette van a második hegedűs, komoly férfit, ki senkire nem néz, hanem a hangokban látszik élni, egy harmadik legrecsegőbb hangokat ad, hogy szinte a falak rezegnek bele; ez a bőgős vagy brugós. A társaságot egy negyedik férfit fejezi be, ki előtt az asztalon egy különös műszer fekszik, melyből ő a legélénkebb tagjáratással éles és változatos hangokat csal elő. Jó volna ha ő kegyelme verőpálczájára gyapotot tekerne, hogy szelídebben jönnének hangszeréről a hangok.

Tudjátok e, kis barátaim, minő hangszer fekszik előtte? Majdnem négyszegletű alakja van, tele van feszítve húrral... és két pálcikával veri a cigány.. Ki találja el nevét.

Megvan.. csakugyan *czimbalom*. Most már nézzétek és hallgassátok a mulatságot, barátaim; én nem szeretek soká a korcsmában maradni. Tovább sétálok..

A falu végén bogácsokkal benőtt földhalmot látok, körötte félmeztelen gyermekek futkosnak s m'nttha ajtót is vennék ki a hosszas halom egyik oldalán. Kérdem, mi ez? Azt felelik: *putri*. Kérdezem: mire való a putri? Azt mondják: *cigányok laknak benne*. Menjünk be, nézzük meg e földalatti lakot, mely egy nyíláson kapja a világosságot s az ajtón eresztí ki a füstöt. Szép butorokat itt nem igen keresünk, mert nem is találnánk.. így itt a föld, székek a föld, asztal a föld., egy két duc az oszlopszat.. szeg rajta a ruhatár.. s a sarokban a tüzhely a kályha és műhely. Itt tűz ég, melyet fújtató vidámit.. üllő s kalápácsok hevernek a szomszédságban s így gyártatnak a szegek, vasfogók, három lábak, melyeken nem delfii istenné fog jósolni, hanem serpenyőben víz fog melegedni, vagy vajrénye fog sülni.

És most már, kis barátaim, láttátok a cigányok két fő foglalatosságát: a zenézést és kovácsolást; mit ezen túl üznek, azt csak mellékesen teszik. Szeretnek lovon is ülni s

itt ott híres lócsiszárok vannak köztük; a csere-bere kedres foglalatosságok s hol cserélni nem tudnak, ott ha lehet engedelem és megegyezés nélkül is tovább viszik a lovat. Hallék egy illy mesét, elmondom, figyeljetelek.

Megtetszett egy szép ló a cigánynak, s addig leskelődött utána, míg sikerült ellopnia. Azonban a szerencse hamar hátat fordított neki: észre vették hogy leskelődik a ló után és meglesték őt is, hogy mikor fog lopni. Utána rúgtattak tehát lóháton s csak hamar elérték és a bíró elé parancsolák. A bíró a dolgot nyilvános lopásnak ismeré el, megengedé azonban a cigánynak, hogy mentse magát, ha tudja. Oh az igen könnyű, bíró uram — felelt a cigány — én nem loptam ezt a lovat. Én az erdőben a gyalog uton sétáltam s a ló keresztben állt ottan, elől akartam kikerülni, akkor harapott, hátul akartam kikerülni, akkor rugott. Hát mikor sem elől sem hátul nem kerülhettem ki, keresztül kellett rajta ugornom. Jaj, de a szerencsétlenség utolért. Rá estem a lóra s a ló elszaladt velem s talán a Dunába hurbolt volna, ha szerencsémre ezen urak utol nem érnek és le nem szabadítanak róla . .

Egy másik cigány pedig hideg télben utazott. Köpönyege olly rongyos volt hogy hálónak is el lehetne nevezni; tarisznyáját pedig, mint a parasztok mondják, rég megütötte a lapos menykő. Mikor a faluhoz közelített, maga sem tudta meghatározni, mi fáj neki jobban, a hideg e vagy az éhség. Illy állapotban ment be a szélső uri házba. Dévaj éltés ember volt az uraság, ki, mikor lehete, szeretett nevetni s örömet háborgatta az embereket. Csak hamar látta most is a didergő cigányon, hogy ugyan csak májig fázott, s kiolvasá lapos tarisznyájából, hogy régen nem volt benne valami. Tréfálni akarván tehát a cigánnyal; így szólott hozzá: No koma, válassz: mit akarsz inkább? melegedni - e a tüzhelynél, vagy egy darab cipóval tovább sétálni. —

„Édes tens ur, — felelt a cigány — his én csak azért esedezném hogy szabad legyen azt a fehér cipót előbb megpirítanom.“ Az uraság nevetett a cigány ötletén s egy pohár bort is adott neki a piritóshoz.

A két mese után talán tudni akarjátok, kis barátaim, honnan eredtek a cigányok, és miképen vegyültek a többi nemzetek közé. Hogy a zsidókat a rómaiak szórták szét az egész világon, hallottátok már talán: de mi oka annak, hogy cigányok mindenfelé vannak, és cigányország sehol nincs? —

A cigányok hihetőleg ásiak és pedig indiai népfaj. Ezen India nevű igen nevezetes országrul iparkodjatok jó sokat olvasni. Ekkor megtanulandjátok, hogy ott a polgári társaság különböző osztályokból van összealkotva, melyek között legelnyomottabb az úgy nevezett pariák és pulyák osztálya. Ezeknek emberekkel nem is szabad egy társaságban élniek; mint akármi vadat, agyon üthetni őket. Illy ostoba tud az ember lenni, gyermekek.

A tizennegyedik században a mogul és tatárok elfoglalták Indiát s ezen időtájban jöttek ki onnan a cigányok, a hindu nyelvet magokkal hozva s nagy résztint megtartva s a hegedűt maig igen szeretve, melly Indiában ősi hangszer. Török országból az oláhokhoz s Erdélybe csak hamar átszárogtak, zenészekké, kovácsokká, levélhordókká sőt hóhérokká is lettek. Utóbb Magyarországra és egész Európába elszéledtek. Spanyol és Angolországokban mai napig igen számosak.

A cigány ravasz, elmés, jó kedvű, kevéssel megelégedő, lakra ételre nem sokat adó, sátorral putrival és dűghussal is megelégedő. A szabadságot és csavargást mindenek fölött szereti, ezen okból nehéz őt rendes lakra s életre szoktatni; földmiveléstől iszonyodik, ritka lesz jó katona közülök, mert a bátorság, vitézség és rend épen nincs vérükben. Hallám egy igen derék szál cigány esetét, ki ezredében a legmagasb legény volt, s hétszer szökött meg, s mint szökevény lopott, miért halálra ítéltetett. A siralom házban és mikor veszteni kivitték, szakadatlanul sirt, sőt ordított, bömbölt, minek csak a fejébe lött golyók vetének véget.

A veres nadrágot különösen szereti a cigány. Mondják hogy egy falusi urral igen soká alkudozott a falu cigánya, adná neki a hajdu ócska veres nadrágát. Az uraság neki ígér-

te a nadrágot, ha ötvent magára hagy veretni. A cigány reá állott és lefeküdt a deresre, mely a faluban a rendet tartja fön. Reá huzzák az elsőt, a cigány eljajdula, reá huzzák a másodikat, el kezd ordítani, s a harmadik ütésnél leugrott a deresről és mondotta: nem kell neki veres nadrág.

De alig mult el néhány nap, elfeledte a fájdalmat, megfelejtkezett a verésről, és újlag kellett neki veres nadrág. Ismét elmegy tehát az urasághoz és esedezett neki a veres nadrágért.

„Most bizonynyal kiállom azt ötvent!” mondá.

Lefeküdt a cigány a deresre, föltévén magában, hogy ha meghal is kiállja az utolsó pálczáig. Vitézül tűrte az első botokat, szorította fogait, nyűszörgött, a tizedik ütésnél eljajdult s a tizenkettedik pálczára lehullott a deresről.

Mikor tovább ment az udvarhul, nehéz volt megmondani: szíve fájt-e inkább vagy vert teste. Most soká tartott, míg eszébe jutta, ismét elmenni nadrágjáért. Azonban nem tudá egészen abban hagyni; bizonyos idő mulva csak ugyan elment, emlékeztetni az uraságot ígéretére. „Találtam, úgy mond, módot hogy most minden bizonynyal megkapom a nadrágot. Kötöztessen le a tekintetes ur a deresre, és akárhogyan ordítok, föl ne bocsásson, hanem veresse el rajtam az utolsó ötvenig.”

Mit gondoltok, ifjú barátaim, kiállotta-e a cigány az ötvent? — Volt-e szíve az uraságnak, úgy elkínozni egy szegény embert? — Megegyeztethető az emberiséggel az illy bánásmód?

C s i k ó.

Igen szép állatokhoz vezettek, kis barátom; ha jól figyelsz, mulatságod lesz velek. Bizonyosan láttál már lovat, és azt is tudod, hogy van *szekeles* vagy *hámos ló*, melyet kocsik hintók és szekerekbe fognak, van *nyerges ló* vagy *paripa*, melyen lovagolni szoktak, van *csikó*, mely a fiatal

lovat jelenti, vannak *ménese*k, hol sok ló nagy gonddal neveltetik. Tudod azon fölül, mit tesz az: *csődör* vagy *mén*? ez a kan ló, és mit tesz a: *kancza*, melly az anya ló. Ezen elnevezések jönnek elő a lovaknál.

Ha tovább megnézed a lovat, látsz rajta fejet, törzsököt és végtagokat. Fején megvannak a műszerek: szem, fül, orr, nyelv. A ló arczsontai hosszúk; nyaka szinte hosszú, mellyet serény takar. A lónak egy gyomra van, míg például az ökörnek négy gyomra van, a *bendő*, a *reczér*, a *száxrétű* s *oltó* gyomor. Van szíve, tüdeje, mája, lépe, veséje, bélcsatornája. Mind a négy végtagja láb. Lábain nincsenek ujak és azokon köröm, hanem az egész láb egy szarűnemű állományba van takarva, mellynek neve *mancs*. Vérkeringése hasonlít az emberéhez, t. i. a szív jobbkamarájából a tüdőbe megy a vér, hol a lélekzés hatását érezi, innen a szív balkamarájába megy, melly igen erős, izmos, és a vért az egész testbe szétküldözi.

Az anya-lónak emlője, tölgye van s a csikó ebből kapja eleinte táplálását. A ló tehát emlős állat: elevent szül (csikózik) és a csikót szoptatja. A madár is elevent tojik, de a tojásban csak idővel fejlődik ki a madár, többnyire a rajta ülő anya melege által. Meleg tartományokban a nap melege is kikölti némelly madarak homokba rakott tojásait.

A ló neméhez számítják a *szamarat* és a *zebrát* is. Szamártul és kanczalótul származik az *öszvér*, melly a déli tartományokban igen kedvelt teherhordozó állat. Mi ezekről most ne szóljunk, hanem mulassuk magunkat a ló ismertetésével.

A lónak igen sok hasznát veszi az ember. Az ásiai népek a tejét megisszák, husát megeszik: nálunk ez nincs szokásban. A ló erős és gyors, mellette pedig tanulékony is: ezen okból mind terhek emelésére, mind gyorsaságunk előmozdítására alkalmaztatik. Országutainkat lovak népesítik meg. Lovak fogvák mind terhes mind az üres kocsikba. A terhes kocsikat lassan huzzák előbbre, a könnyű kocsikkal pedig mintegy repülnek. Az emberhez igen hozzá szokik a ló s némi barátságba lép vele. Szereti urát, ki jól bánik vele, védelmezi

azt, kevélykedik alatta, s engedelmeskedik neki. Félelmet alig üsmer. A csata legnagyobb lármáját kiállja és megsebesítette is utolsó erejéig kész szolgálni. Hadra leghaszonvetőbb minden állatok között. Azonban jó bánást is kíván, mert rossz bánásmód által igen elromlik, makacs, engedetlen, zabolázhatlan lesz. Nálunk rendszeren azért hamisak és roszak a lovak, mert durván nevelik őket. Az arab mindig enyeleg lovával, beszél neki, simogatja, dicséri s az arab lovak minden jó tulajdonság tekintetében elsőek a földön. A tisztaságot is igen megkívánja a ló, úgy hogy piszkos ló jó tűzben nem is lehet.

Ázsiában és Amerikában vannak elvadult lovak, de azok nem olly szépek mint a szelídek, így a ló látszik azon állatnak, melly egészen az ember számára van teremtvé, hogy nevelés által nemesíttessék, épen mint magával az emberrel is történik.

Legkarcsúbbak, leggyorsabbak, legtüzesebbek és mellette legjámborabb természetűek az arabfajta lovak. De az araboknál végetlen gond is fordíttatik a lótenyésztésre. Kár hogy az arab legalább fele gonddal nem neveli gyermekét mint lovait.

Az arab lovak után igen dicsértetnek Ásiában a *persa* lovak, mellyeknél jóval alább állanak a *török* lovak. Európában arab fajta által nemesíttettek meg a *spanyol andaluziai* lovak és majdnem ezeket lehet elsőeknek mondani. Az angolok mint mindent, úgy a lovak nemesítését is hasznokra fordíták s az arab és spanyol fajta segédelmével az *angol* fajtát állították elő, melly szálas és rendkívül gyorsfutó. Nagy ápolást és vigyázatot kíván. Az északi tenger partjain a legnagyobb és erősebb lófajta találhatik, mellyből városainkban leginkább a serfőzők tartanak példányokat; de illy lovakat a vontató kocsisok birtokában is láthatni az országutakon. Né-mellyek olly nagyok ezek közül, hogy kis elefántoknak lehetne őket mondani. Legkisebb lovak *Korszika* (Corsica) szigetén vannak.

A magyar lófajta tartós, elég erős, tüzes, de eddigelé kevés gond fordíttatván reá, nem hogy előre ment volna,

hanem inkább hanyatlott. Újabb időben nagyobb gond fordítatik az ipar ezen ágára hazánkban is, főképen a *Gazdasági egyesület* által; melyről barátocskáim, sokszor fogtok szépet és dicséreteket hallani.

Pesten a Rákos mezején évenként tartatik löverseny, melyről tanítótok lesz szíves bővebben szólni, minthogy nekem más tárgyakhoz kell sietnem.

D u d á s.

Míg városban az urfi fuvolát tanul fújni s a kisasszony zongorát pengetni: addig falun a furulya is megteszi a magáét s a duda igen híres hangszer. A kecskebak bőre lehuzatván dudává készíttetik ki, sip toldatik hozzá, melyet a dudába fútt levegő mint valami fújtató táplál, s azon kényelmet szerzi meg a dudásnak, hogy ha egyszer tele fujta hangszerét, jó ideig kimélheti tüdeit, minthogy csak karjával kell nyomnia a hóna alá vett eszközt s az folyvást adja a kívánt hangokat.

A duda meglehetősen elterjedt hangszer Európában. Nálunk épen nem ritkaság dudaszót hallani, sőt az ugy nevezett *Dudás galopp* táncz-zeneben a pesti redout-terembe is behozaték. Itten nem időzhet ugyan soká, mert a milly váratlanul köszönte bé a divatvilágba, olly hamar ki is mult a divatbul.

Mult évben az alföldön utazván, vasárnap délután egy csárdához értem. Mintegy három óra tájban lehet az idő. Kevés volt a nép a házban, hihetőleg utóbb fogtak érkezni a közel fekvő helységből. De a dudás már nem hibázott. Sipító hangjait messze lehet hallani. Nem is magának fujta a dudát, mert egy juhász és egy szabadságos katona ugyan csak járták rá a lassut. Derék két ficzko vala s sajnáltam hogy sietésem miatt tovább nem nézhettem őket. Hihetőleg nem sokára megszorodott a tánczosok száma s ekkor még nagyobb multság lett volna őket nézni.

Ugyan, kis barátaim, üsmertek e a dudán és furulyán kívül más hangszert is? No szóljatok... Egyitek hegedűt említ... a másik bőgőt, a harmadik brügöt, a negyedik czimbalmot, az ötödik trombitát, a hatodik kürtöt, a hetedik klarinétot, s hogyan jutott ezen nyolczadiknak tárogató eszébe?

Nem tudtok más többet? Oh igen is.. Van még fuvolya, van hárfa és czitera, van gitár (guitarre)... van orgona, zongora, harmonica.

És te kis korhely, mit nevensz? talán a te hangszereidet kihagytuk? — Nem a dob az? — Nem. Vagy talán a doromb? — Az sem.. Talán hát a réztányér és csengetyű? — Ez sem.. Szólj tehát: mi? — Az öreg harang.

Oh te kis muzsikusz, vigyázz, fül ne akadj az öreg harangon, mely oly rosszul fűzet..

E l e f á n t.

Ki tud nekem igen igen kicsin emlős állatot nevezni? — — Tergeri disznó!.. Ki nevez még kisebbet?... Egér! — Ki nevez még kisebbet?... Güzü!.. — És most ki mondja meg, hogy hívják a legnagyobb emlős állatot?... *Czethal*-nak... Tehát nem hal a *czechal*?.. Nem, csak azért nevezék el hálnak, mert vízben él... Miért mondjátok a *czechal*at emlősnek?... Mert teljesen kifejlett fjakat szül, azokat emlőivel szoptatja s egyéb alkotásának lényege egészen megegyez az emlősekével.

Vigyázzatok fiúk: nevezzetek nekem szárazon élő nagy emlős állatot!... Ökör... ló... teve... bival... szarvas... orrszarvu.. Nevezzetek meg a legnagyobbikat!.. Elefánt.

Az elefánt Asiában és Afrikában lakik, tehát a forró földrészeket szereti s oft is igen kedveli a nedves erdőket. Jól tud uszni. Fején egy különös műszer van, melyet ormánynak neveznek. Ezen ormány az orr és kezek helyét pótolja. Vele a tűt és kis-pénzt is fölveszi a földről, virágokat

E.e.

Elefant.

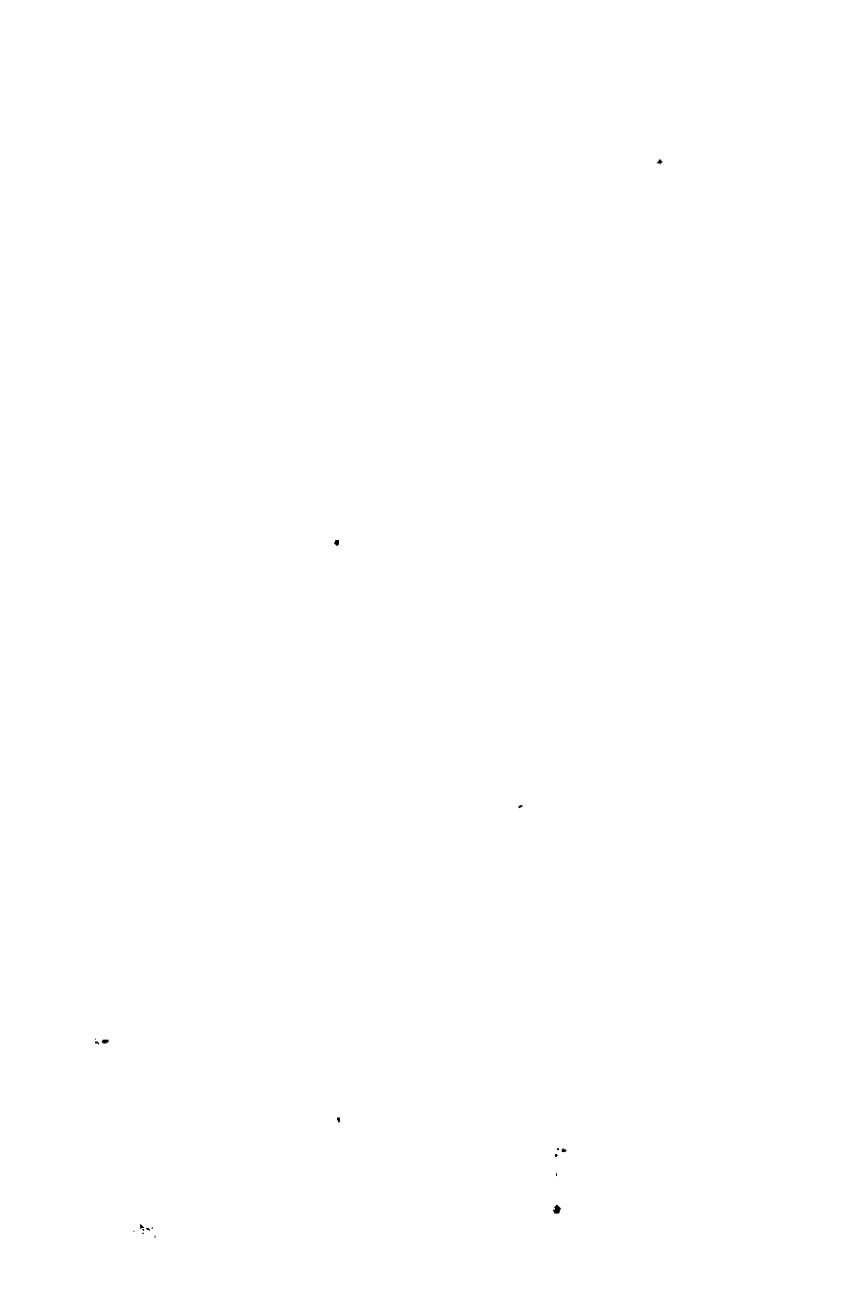
C.e.

F.f.

Fu.

F.f.

tép és csomókat old, de egyszersmind képes igen nagy állatokat is több ölnyre a levegőbe hajintani. Füle nagy van, szeme igen kicsin. Két agyara nől, melly nagy, nehéz és drága. Az elefáncsontot ez adja. Ezzel védi magát leginkább s az orozlánnal is csatára kel, s jaj ennek, ha agyarára kerül. Bőre majdnem meztelen, csupasz; olly vastag hogy a reálött golyók visszapattognak róla. Nehéz dolog tehát az elefántot elejteni. Ormánya azonban igen érzékeny s azt nagyon is félti.

Lábán az ujak szinte úgy be vannak borítva kérges állományba mint a lovaknál, de nála a köröm mégis látható. Az indiai elefántnak rendesen négy, az afrikainak három körme van.

Az elefánt megszelidítették s teherhordásra alkalmazták. Igen tanulékony, és ha jól bánnak vele, engedelmes is. Hajdan tornyakat építtek hátára, testét fülpánczélozták, és úgy mentek vele hadba. A toronyban dárdavető férfiak voltak. Azonban a rómalak hamar kitanulták gyöngéjüket: ormányaikat iparkodtak megsérteni, s illy módon visszakergették őket. Mióta agyuk vannak, a hadban haszonvehetlenek. De tigris vadászatra ma is használtatnak Indiában.

Nevezetes az, hogyan állott boszút egy szelid elefánt megsértőjén. Egy szabó ugyan is vastag rostélyon át szokott neki majd zsemlyedarabot, majd dohányt, majd pályinkát adni... egyszer azonban ajándék helyett tüvel szurta meg ormányát. Az elefánt csendesen tova ment, de visszajövet tele szította ormányát pocsolya - vízzel s a szabólegényt tetétül fogva talpig lefecskendezte vele, úgy hogy alig maradt rajta valami szárazon, és csupa sár lett.

F a.

Az emberben a legkifejlettebb életet látjátok, gyermekek. Az ember tenyész mint a fa, táplálkozik mint a fa, és magához hasonló lényeket nemz mint a fa, de azon fölül érez,

mozog és gondolkozik is. Az ember leírását már láttatok, most lássátok a fáét.

A fának van tápláló műszere, a gyökerek, melyekkel a lételeéhez szükséges részeket fölszítja, vannak edényei, melyekben a nedvek fölfelé sietnek, és ismét vannak más edényei, melyekben a nedvek aláfelé keringenek. A fák lélekzenek is leveleik által. A fák levelei tehát az állatok tüdejének felelnek meg.

A fának rendesen szokott törzsüke lenni, a törzsük igen gyakran elágazik, az ágak ágacsokba végződnek melyek levelet, virágot és gyümölcsöt szoktak hajtani.

A mi fáink derekában különféle részek láthatók: a *bély*, mely a fa közepét foglalja el s néha igen laza, igen könnyű: azután jönnek a kemény farétegek, melyek a faéletét mutatják ki, mert minden évben egy új réteget kap a fa. A kemény farétegeken egy félkemény réteg fekszik körüskörül: ez a *hárs*, ezt egy másik egészen fiatal réteg takarja mely edényekből, sejtszövetekből áll, s főleg a nedvkerengés műszere: ez a *háncs*. Ha a háncs körüskörül igen megsértetik a fán, vagy egy nagy helyen levéttetik a fáról: a nedvkerengés megakadályoztatik és a fa kihal. Mint az állatokat hő és hám takarja, úgy a fák is *kéreg* és *hám* által fedetnek, mely őket a levegő befolyásaitul védi.

A fákat különböző szempontokból osztják föl. A természetvizsgálók a természeti rendek és családok szerint sorozzák el őket, mások megkülönböztetik a lombhullató fákat, minők a tölgy, hárs, bükk, dió, szilva, stb. és az öröklombúakat, millyenek a fenyvek.

Vannak gyümölcsfák, melyek megehető gyümölcsöt teremnek, p. o. alma, körtve, szilva, cseresznye, medgy, barack, berkenye, birs, mogyoró, gesztenye stb., ezek közül némelyek nálunk vadon is teremnek az erdőkben, másokat tenyészteni szükséges. Vannak olly fák is, melyek megehető gyümölcsöt nem adnak, p. o. akácza, tölgy, gertyánfa, nyárfá, szil, fűz, köris, juhar stb., de gyümölcsüket vagy más részeiket mindazáltal különféleképen használhatni. Tölgyön terem a drága gubacs; fákrul szedik a fagyöngyöt

mellyből enyvvet (lépet) főznek; fábul lány száz és száz eszközt, szerszámot és butort készítenek.

Fák szépítik a vidéket, árnyékot adnak embernek és baromnak nyáron, tüzelőt szolgáltatnak télre. Erdőkben laknak a hasznos vadak, legelnek a marhák, kellemmel tartózkodik az ember, ezer vidám állat és sokféle virág társaságában. Azért, ifjú barátaim, egész tisztelettel legyetek a fa iránt; ne rongáljátok a fákat, sőt iparkodjatok minél több fát ültetni, szaporítani. A ki fát ótalmazott meg vagy tenyészített, érdemet gyűjte magának. A régi emberek szent fákat és erdőket ismertek, ott gyakorlák vallási cselekvényeiket. . legyen előttetek is bizonyos értelemben szent az élőfa s a hasznos fábul álló erdő. ♦

G a l a m b.

Iza különben igen derék leányka volt, csak egy hibában szenvedett, nem akart olvasni tanulni. Igen nehéznek tartotta az olvasást s hiában mondták neki, hogy az csak játék, nem akará hinni.

Történt azonban hogy Iza édes anyjával a piacon ment keresztül, és ott egy ember galambokat árult. „Édes mama, monda Iza, kérlek szépen, végy nekem egy galambot.“

„Szívesen, édes leányom, felelt az anya, de csak egy föltétel alatt: ha megtanulsz olvasni.“

„Oh bizonyosan, bizonyosan!“ kiálta föl Iza, s esze jobban a galambon volt, mint az olvasáson:

„Nagyon sokat ígérsz, édes leányom! — folytatá az anya — nem tudom, higgyek e szavaidnak. Vagy talán jobb lesz, akkorra halasztani a dolgot, mikor már olvasni tudsz.“

„Oh ne, ne, édes mama! mikor mondom, igen szorgalmasan tanulok, s ha nem teszem: vedd el galambomat tőlem.“

És az anya csak ugyan megvette a legszebbik galambot, mellyik Izának legjobban tetszett. Iza pedig szavát tar-

tá. Első háromnap már mind ösmeré a magánhangzó betűket, azután mindennap megtanult kettőt hármát a mással hangzókból, azokat összeköté a magánhangzókkal s igen igen rövid idő alatt olvasott.

És így Izának kettős öröme lett. Galambja szelíd lett s kezéből fogadá el a buza szeneket és a kenyérmorzsát, kísérte őt s turbékolt neki; könyvéből pedig szép történetecskéket és hasznos, mulattató dolgokat olvasgat, és nem győzi dicsérni szencsését, hogy megtanula olvasni.

A természetleírás különösen tetszik Izának; már sokat olvasa a galambokrul; ösmeri a vad galambot, a házi galambok fajtáit, az örves galamb igen tetszik neki, az amerikai vándor galambokból nagyon szeretne egy csapatot látni, a kaczagó, gatyás galambok mind jó ismerősei s föltette magában hogy ha messze városba találják férjhez vinni, levélhordó galambokat tart s azok által levelez édes anyjával.

Mert gondoljátok csak, Iza már írni tanul és elég szépen rajzolja a betűket.

G y e r m e k.

Egy alvó gyermeket látunk. Ugyan hová lett az anyja? Anyjának dolga van, azért lefekteté gyermekét s melléje állítá Vigyázt a kutyát, és mondá, neki: Jól vigyázz, Vigyáz, hogy senki ne bántsa gyermekemet. És Vigyáz igen híven állá őrt. A gyermeknek semmi baja nem lett. Midőn a flúcska fölébredett, Vigyáz játszott vele s midőn sírni kezdé, hamar beszaladt a házhoz s ugatva tudtára adá az anyának, hogy a flúcska sir.

Nemde igen okos állat a kutya, gyermekek. Igen sok szép történetet mondhatni el róla. Hűsége, bátorsága minden dicséreten fölül van. Ki tudja, fogja-e György is olly híven őrzeni magát, mikor nagyra nevedett, mint jelenleg a kutya őrzy őt.

G.g.

GALAMB.

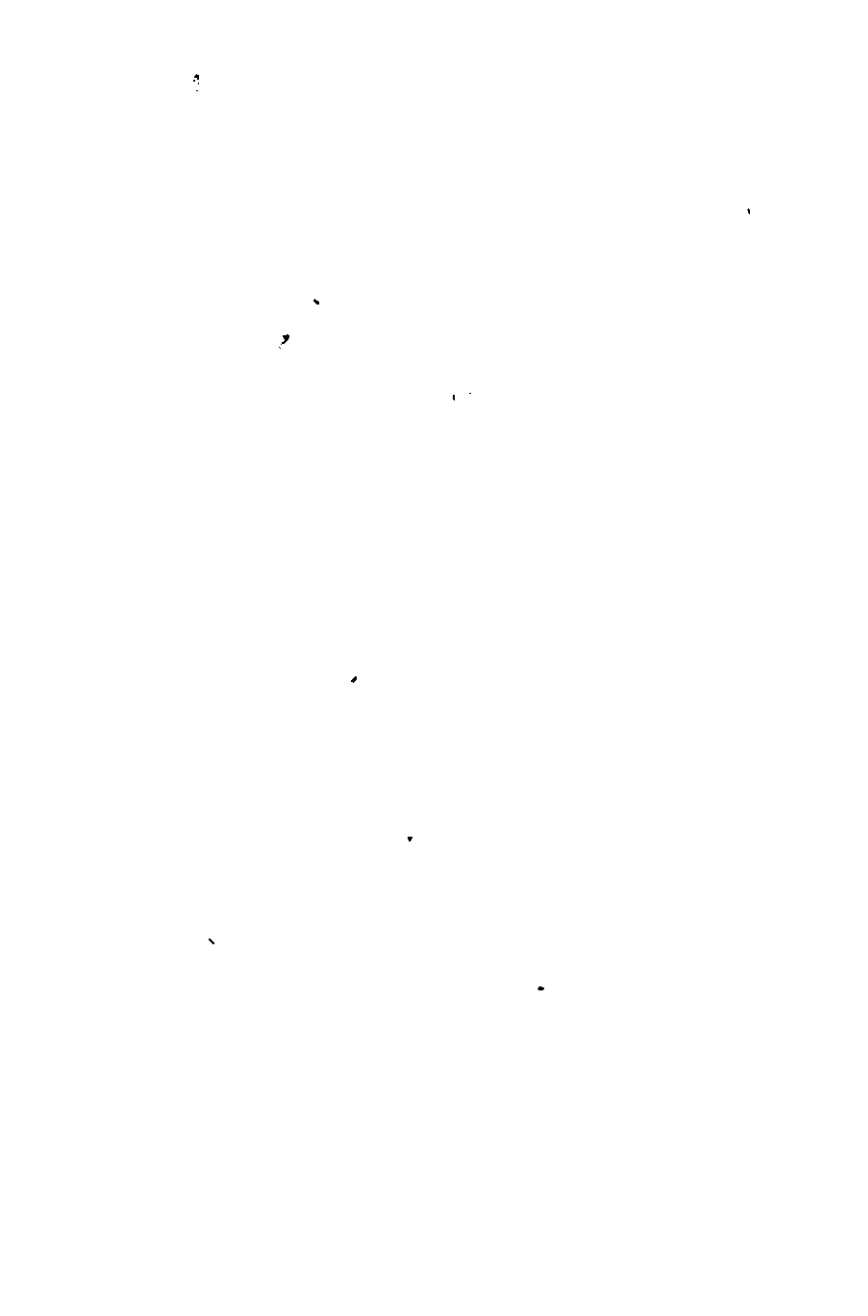
G.g.

GY.gy.

GYERMEK.

GY.gy.

A gyermekre nem csekély vigyázat kell. Ő igen tapasztalatlan még, s nem tudja: mi van hasznára, mi van kárára. Nem nyughatik; most meredek partra megy s onnan leesve, nyakát szegheti; most fára mász, leesik és lábát töri; tüzhöz nyul és megégeti kezét, késsel metélget és elvágja uját. Mindenből akar enni, s mérges gyümölcsöt, gombát, füvet vesz szájába; kutba kandikál s bele eshetik, bele fulhat. Azért kis barátaim, nagy köszönettel tartoztok szüleiteknek, hogy gondosan föl vigyáznak rátok.

A gyermeknek nincs jobb barátja, mint az, ki oktatja, tanítja őt rendre, csinosságra, illendőségre, szépre, hasznosra, szükségesre. Az iskola a gyermek fő kincse. Itt miveltetik ki lelke, itt adatik neki azon ügyesség, hogy mind magának mind a hazának haszonnal foglalatoskodjék egész életében.

A melly gyermek nem tanul, vadul nevekszik föl, nem érezi azon édességeket, mellyek a miveltséget kísérik, tiszteletre becsületre nem kap, s rendesen mindenben hátra marad, szegény és tehetetlen lesz.

Ellenben ki az iskolát szorgalmasan járja, ki olyan pályát választ magának, mellyre kedve és tehetsége van, ha magát jól előkészíti s utóbb szorgalmas lesz: arra gazdagság, tisztelet becsület várakozik s bizonyos lehet arról, hogy ezer örömmel kapja visszafizetve azon kis fáradságot, melyet a tanulásra fordít.

H a r c z.

Ha mivéletlen emberek összevesznek, megüklözik egymást, hajba kapnak egymással sőt ha igen indulatosak, botot, fejszét is ragadnak és egymás kárára törekedve, agyon is ütheti egyik a másikat. Miveltebb emberek között sincs egészen kiirtva azon szokás, hogy egymással összeveszván,

fegyverre ne kelnének. Azonban itt, mint mondják, nemessebb módon látnak a dologhoz, pisztolt sütnék egymásra, vagy kardot emelnek, és ki győzött, azé az igazság.

Mikor fejedelmek haragusznak meg egymásra, még veszélyesebb az ügy. Itt egy két ember halálával nem történhetik meg a dolog. Százezerek öltözködnek fegyverbe s a tudomány parancsai szerint rendezik el magokat, hogy minél iszonyúbb pusztítást végezzenek el az ellenségben. Itt gyalogok vannak, kik saját lábaikon járnak, vállaikon puskát emelnek, tasakjokban löport és golyókat tartanak hogy azokat az ellenfélre lödözzék, puskaikra még szuronyt is tűznek, hogy vele mint valami nyárssal szurkálhassanak. Vannak lovasok, kik paripák hátára ülve karddal és karabéllyal vitézkednek, az ellenséget levágni vagy lelőni iparkodnak. A lovasok között vannak dárdások, vannak pánczélozott (vasas) mellűek és vannak könnyű huszárok. Van még egy rettenetes nép a katonák között, a pattantyusok, kik ágyuval lödöznek. Az ágyu golyók többnyire nagyok, és egész sorokat elsepernek a katonaságbul. A kartács-taraczkok is rut esz-közűk. Ezekbül a kartácsokat lövik az ellenség közé, melyek vasbul vannak öntve, belől üresek, de löporral s mindenféle ártalmas dolgokkal, szegekkel, vasdarabokkal és golyókkal megtöltetnek s midőn leesnek, elpattanván, nagy kárt okoznak. Vannak még szárazai s vízi katonák, — a vízi katonák között nevezetesek a hadi hajókon szolgálók. Az emberek hajóharcot is tartanak, melly alkalommal megtörténik, hogy a hajó meggyul s ki megégni nemakar, annak a tengerbe kell ugorni, hol ismét megfúlás vár rá.

Harcz után iszonyú megnézni a mezőt, mellyen a vérengzés történt. Holtak és haldoklók, emberek és állatok, barát és ellenség összevissza mindenféle harczszerekkel fekszenek együtt, hogy az ember szíve majd megreped. Tudom, sokan voltak, kik illy alkalommal átkozák a háborút.

A háború mindazáltal sokszor elkerülhetlen. Ha gonosz ellenség megtámadja az országot vagy annak intézvényeit: minden polgár köteles vagyonával és vérével járulni a hon

Hh.

Harco?

Hh.

Li.

Indus?

Ii.

védelméhez. Hol ez megtörténik, ritkán győz az ellenség, de rutul visszaveretik.

Ti is, ifju barátaim, kedveljétek egész életetekben a békességet; de megtámadtatva, kész szívvel akarjatok a haza javára össze munkálkodni.

I s t e n.

Ki az, mondjátok meg, kis barátaim, ki a napot fölhozza keleten és ismét levezeti nyugoton? ki az éjszakát csillagokkal ékesíté föl? ki a holdat majd megújítja, majd teljessé teszi? Ki az, ki esőt ad nyaranta, hólepelt terít a földre télen, kizöldíti tavasszal a természetet, és gyümölcs-bőséggel ürvendeztet meg öszönként?

Ki az, ki szemet ada embernek, hogy gyönyörködjék a nap világában; és hangokat teremte, hogy az ember gyönyörködjék a zenében; és illatokat hozza elő, hogy az ember az illat kékétől elkábéljon. Ki az, ki lelket ada az embernek, hogy gondolkozzék, ítéljen, határozzon és cselekedjék, és ada szívet hogy tudjon az ember szeretni és barátkozni, s szerelem és barátság által boldog lehessen.

Ki az, kis barátaim, ki által az egész világ van, a nap hold csillagok és a föld, és a földön minden állat, minden növény? ki az, ki ura a ti lélelteknak is, — ki akará, és ti születtetek, ki akarandja, és ti meghaltok. Ki az, ki egyenlő hatalommal uralkodik fehérén és feketén, szőkén és barnán, kicsinyen és nagyon, fiatalon és vénen, férfiakon és nőkön, királyon és kolduson? Ki az, ki számadással kinek sem tartozik, de neki minden alája van vetve?

Különböző néven nevezik őt a népek; különböző fogalommal voltak róla az emberek hajdan és most, keleten és nyugoton, a míveltek és tudatlanok. Nálunk *Isten* az ő neve, s fogalmunk róla az: hogy ő utolsó erő a természetben, belőle erednek az erők s általa vannak az anyagok. Isten a

test és lélek ura, általa vagyunk és leszünk, mi és kik előttünk voltak és utánunk lesznek.

Istent igen könnyen föltalálhatni, kis barátaim. Nézzétek meg a szép természetet, és az minden tárgyaival azt mondja: én isten teremtménye vagyok; nyuljatok kebletekbe s ottan Isten neve a legkellemesebben visszahangzik. Isten parancsai fejetek és kebletekbe vannak írva, azokat küvessétek.

Isten minden embert szeret, szerencsétek ti is őket; Isten igazságos, legyetek ti is igazságosak; Isten a tökélyek egyetemé, iparkodjatok ti is tökélyesek lenni.

Miveljétek elméteket, miveljétek szíveteket, akkor egyenes úton haladtok isten országa felé.

J u h á s z.

A juh igen hasznos házi állat. Husából táplálkozik az ember, gyapjából posztót készít, bőrét szinte különféle ruházatokhoz használja, tejét megissza, s turót, sajtot csinál belőle.

Nem fogjátok tehát csodálni, kis barátaim, ha az emberek a juhászatra nagy gondot fordítanak. A gyapjunak ma is jó ára van, a jó juhász gazda nem csekély hasznot kap fáradozása után.

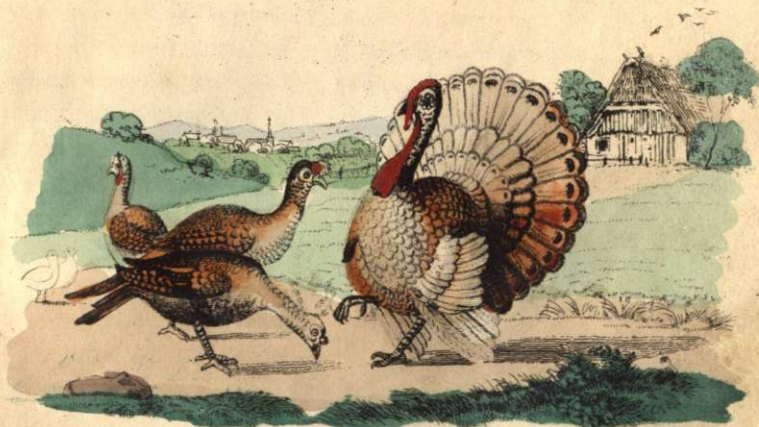
Ki a juhokat őrzi, juhásznak neveztetik. A juh kényes és gyenge állat lévén, nem csekély tanulás és tapasztalás kívántatik a'hoz, hogy valaki jó juhász legyen. Különben a melly juhász jól érti magát, nem él valami fáradságos és kellemetlen életet. Többnyire szép zöld mezőben van, néha erdők és fák-árnyékában, hol jól tenyésző nyája elég örömet szerez neki. Hív késérőül néhány komondora van, kik a juhokat is terelik, a farkassal is viadalra szállnak. Nem hagyhatja el furulyáját a juhász, mellyen komoly, andalgó nótákat szeret fújni, mert ő víg csak ritkán szokott lenni, midőn vasárnaponkin a csárdában tánczot járhat.

J.J.

JUHÁSZ.

J.J.

K.k.

KANPULYKA.

W.R.

A juh és kutya talám első állatok voltak, melyeket az ember megszelidített. Azért a legrégibb időből olvasunk már a juhászokról. Ábrahám, ezen igen ősi történeti személy, juhnyájjal sétált föl és alá Palaestinában; utódai pásztorok voltak Egyiptomban, honnan mint hadakozó nemzet mentek ki az úgy nevezett Szent földre.

De a juhászvilág legtündéribb korát az ó görögöknél vagyis a helleneknél találjuk. Arkadia volt a pásztori boldogság hazája. Istenek szállottak le olympusrul az emberek közé, velük társalkodni, enyelegni, őket oktatni, boldogítani. Nem uralkodott akkor nagy rangkülönbség az emberek között, nem volt olly nagy haszonlesés mint ma, nem voltak tolvajok, haramiák, kényurak, zsarnokok. Kiki beérte azzal, mit a föld önként, és szorgalma után a nyáj adott. Pásztori sipok zengtek halmokon völgyeken, ligetek és erdőkben, s az echo vagy visszhang ritkán hallgatott el. Híves lombu fák alatt összeültek a pásztor ifjak, verseltek és versenyt daloltak s mindenik dalnok számára találkozott leány, ki őt megkoszorúzza. Maga a szerelem is boldogabb volt akkor. Nem pénz és vagyon után házasodott a férfit, hanem szíve hajlandósága szerint. Igazságot nem pénzen vásároltak az emberek, hanem ingyen kaptak. A barátság nem haszonlesésből állott, hanem a lelkek egybehangzásán alapult.

Illyennek festik a régi pásztor világot, kis barátaim, hol az emberek juhászok és juhásznők voltak, — és nem ártand néha olvasnotok róla szép leírásokat, mert az nemesíteni fogja szíveteket, és egyszerűsíteni erkölcsötöket, s ez nem fog ártalmatokra lenni.

K a n p u l y k a.

Micsoda madarak fordulnak meg udvartokon, Imre? — Veréb, fecske, varju, szarka, cinke, sármány, bagoly, galamb; közelítenek néha harkályok, rigók, hurosak, kányák, babuták, kakukok, szajkók, gébicsek, héják és többek.

Micsoda madarak élnek megszelidítve udvarotokon?

Oh egész sereg ludak, kácsák, tyukok, pulykák, pávák, gyöngytyukok és galambok. — Én a galambokat leginkább szeretem, Tincsi a pávákban gyönyörködik, Atilának pedig a kanpulyka tetszik legjobban.

Ide veled, Atila; mondd el, minő állat a kanpulyka? ird le őt, hogy még akkor is rá ösmerjünk, ha előbb egyet sem láttunk volna.

A kan pulyka nagy madár, hihetőleg nehezebb akár-meltyik ludnál és pávánál; szárnya nem hosszú s azért én még repülni nem is láttam; farkával kereket kerít majd mint a páva, de tollai nem olly szépek, mert fényes feketék, fehér foltokkal. Fején nyakán csupasz bőr van, és az tele bircsokkal; mellyek részint némi csüggelékeken állanak, mellyek, ha a pulyka haragszik, megdagadnak, neki nyulnak, verressé lesznek. Illyenkor a madár saját hangon szokott kitörni. Én hogy illyen tynrukolásra birjam, sütyölni szoktam, s bizonyos vagyok benne, hogy fölharagítom, mire ő ismeretes kitörését bizonyosan megteszi.

Jól beszéltél, Atila, most hallgasd meg, a mit én mondok a pulykáról. Ezen madarat vad állapotjában hasztalanul keresnéd Európában; itt ő csak szelidítve tenyész. Ellenben Amerikában vadon tenyész az erdőkben s onnan hozaték hozzánk s most már, mint tudod, igen bőven szaporittatik, noha kissé kényes, de husa jó izü, és szapora. A vad pulyka színe zöldes barna, s szép érczfénnyel bir. Van egy másik pulyka is, mellynek farka majd ollyan szép színeket játszik, mint a páváé, mellyet immár nem ritkán csudáltatok.

A pulyka fejét nem szokás megenni: találjátok ki, gyermekek: mi okbul történik ez? És miért eszik meg a kakas és tyuk taréját?

L á n c z h i d.

Ni, mi szépen fehérlik a magas Buda, jer szaladjunk át reá!! — Ne olly vitézül, kis férfiak, még kérdés, át tudtok-e a szép Pestrül a magas Budára szaladni?

L.I.

Linczhid.

L.I.

LY.Iy.

Lyány.

LY.Iy.

Pest és Buda között a nagy Duna folyik, a nagy Dunán pedig nem olly könnyű átszaladni, mint a félhelyes gazda udvarán. Először is, ha az a fahíd vagy inkább hajóhid ottan nem volna, mit csinálnátok? — Sajkára ülnétek és át-sajkáznaátok. De ha sajka sem volna? Átusznátok, ha t. i. olly derék ficzkók volnátok, hogy a Dunán keresztül tudnátok uszni. De hát ha a víz igen hideg? ha jeges már, és sem uszni nem lehet, sem a hajóhid ben nem maradhat, sem sajkázni nem bátorságos sőt tán nem is lehetséges? — Ugye, illyen időre nincs semmi tanács zsebetekben?

Az álló hid arra való, hogy télen és nyáron át lehesen rajta menni. Illyent építenek most Buda között a Dunán. E hid nem köböltokeon álland, hanem kifeszítet láncz-íveken. E végre a Dunában két kölábat építenek, mellyek a lánczfeszítésnél gyámképen fognak szolgálni. Mind a budai mind a pesti parton erős hídfő leend, mellyeknél kezdődnek az ívlánczok, s átfognak nyulni a hídlábakon által egyik városbul a másikba.

A vízben építés nem csekély mesterség, gyermekek. Itt először is akkora helyet, mint egy jókora udvar, úgy el kell keríteni, hogy se be se ki ne mehessen víz. Ezt zárgáttal eszközlik. A zárgát egymás mellé szorosan vert nagy gerendákbul készíttetik két söt három sorosan; a sorok köze agyaggal erősen kitöltetik, azután az elzárt helyről a víz kiszívattyuztatik, s az emberek a víz közepén levegőben építenek.

A pesti lánczhídnál azon különösség is lesz, ifjú barátaim, hogy rajta minden embernek kell különbség nélkül fizetni. Ez azonban igen rendén van, mert illő, hogy a melly hasznot más embertől kapunk, azt neki illő módon és arányban megfizessük. Már ha valaki a Dunán át akar jutni, minő fáradságába s költségébe kerülne, ha magának kellene eszközökrül gondoskodnia. Itt ellenben kész hidat talál, és bizony nyal szívesen leteheti az egy krajczárt, mellyért olly nagy jó adatik neki. Csak here akar másébul elődni, — a munkás és igazságos ember olly viszonyban akar másokkal álla-

ni, hogy ingyen mit se követeljen, sőt inkább mások legyenek az ő adósai, mint ő másoké.

L y á n y.

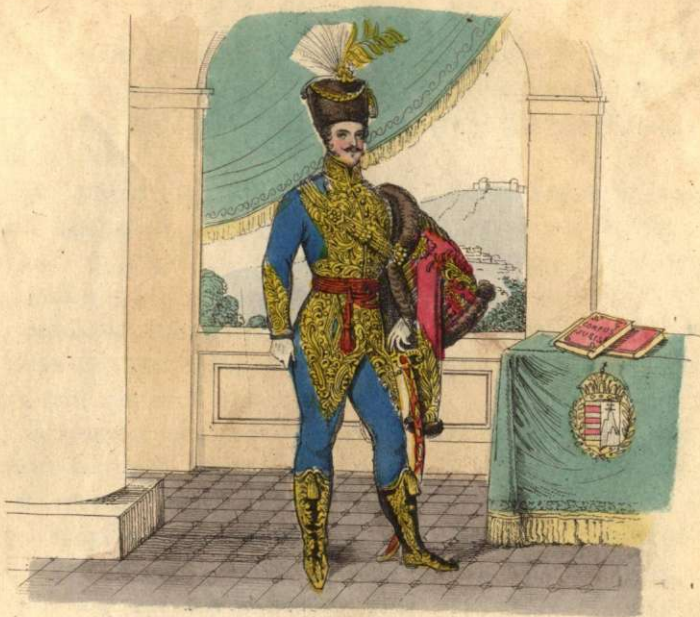
Tudom hogy olvasóim között sok szorgalmas kis leányka van, ki szeretne valamit magáról is hallani. Nem szegem kedvét: elmondom róla, mit épen szükségesnek tartok elmondani.

A leányka igen kedves kis teremtés, ha tisztaságára ügyel, ha ruhája rendben van, ha kezei s arca meg vannak mosva, ha haja nem borzas mint a süllő, hanem szépen meg van fésülve, s annak rende módja szerint be van fonva. Ilyenkor nem csak szülői gyönyörködnek benne, hanem minden embernek tetszik, ki csak meglátja.

A leányka igen kedves kis teremtés, ha örömet engedelmeskedik szülőinek, mindent készen tesz, mire föl szólítatik, ha soha sem daczos, de homlokán mindig kedv- és nyájasság ül. Idegenek ellenében nem bátortalan, nem félénk, de nem is vakmerő, hanem a szerénységet soha meg nem sérti. Ha kérdeztetik, nyájasan és készen felel, ha társaságban van, figyel és magát illendően viseli.

A leányka igen kedves kis teremtés, ha örömet lát a tanuláshoz és iparkodik minél előbb annyira jutni, hogy akármit föl tudjon olvasni és így részint szülőit mulattassa olvasásával, részint saját magának szerezzen ismereteket olvasmány által. Örömeire szolgál tehát fölmennie az iskolába, hol csendes szerény magaviselete és szorgalma által csak hamar megnyeri a tanító szeretetét, és tanuló társnéi közül barátot szemel ki magának, a legjobb magaviseletű és legszorgalmasabb leánykát, kihez igen nagy vonzalma van, s ki iránta szinte igaz hajlandóságot mutat.

A leányka igen kedves teremtés, midőn atyja s anyja neve napjára saját kezével készített ajándékot hoz és a szívnyelvén üdvözlí őket. E célból a leányka szorgalmasan tanul.

M.m.

MAGYAR.

M.m.

N.n.

NAPERNYŐ.

N.n.

ja a különféle asszonyi munkákat, melyeknek utóbb nagy hasznát veendi az életben: mert mostan pénzt gazdálkodhatik meg általok, majd pénzt kereshet és minden esetre hasznos időöltése lesz.

A lyánka igen kedves teremtés, midőn anyjának jobb kezéül szolgál a háztartásban; midőn reá bízva látjuk a konyhát, és a konyha rendben van s az ebédek jók, izletesek; midőn reá bízva látjuk kisebb testvéreit és azok tiszták, rendesen ültözködtek, békések és őt szeretők; midőn az udvar és kertbeni fölügyelés tisztéül tétetik, és az udvar, a kert a csin mintájául szolgálnak.

A leányka igen kedves teremtés, midőn egész házi asszonnyá kepezvén magát, egy hasonlólag jó készülletű, munkás és rendes ifjunak, ki őt nőül kéré, igent mond, és a menyaszonyi koszorút fejére teszi. Kis barátnéim, iparkodjatok, hogy titeket irtalak le- e soraimban; hogy képeim a ti képetekkel egészen összeütközzenek. Higgyétek - el, ekkor igen boldogok lesztek.

M a g y a r.

Ezer esztendeje lesz nem sokára hogy a magyarok Álmós vezér alatt mostani hazánkba bejöttek. Utjuk keletészakrul hozta őket a Tisza és Duna felé. Ez országot különböző eredetű s nyelvű népek lakták, kiket a magyarok Árpád fejedelem alatt mintegy tíz évnyi harcz után szerencsésen legyőztek, s az egész országot sajátjokká tevék. Erdélyben ott lakó magyarokra, a székelyekre akadtak, kik velők azonnal szövetkezének. Sokan azt vitatják hogy a székelyek a hunusok maradékai, s ha ez igaz, akkor a hunusok csak ugyan magyarok lettek volna.

Magyar elődeink igen vitéz emberek voltak, a keresztény hitet nem üsmerék, hanem hittek egy fő lényt, kit hihetőleg istennek neveztek s mint mondatik, őt a nap képe alatt imádák. Ennek szent berkekben évenként vagy nagyobb sze-

rencsés esetek alkalmával fehér lovat áldoztak. A régi görögöknél is a ló Phoebusnak vagyis a napnak vala szentelve.

A magyarok nem legjobb szomszédok voltak a németekkel. Árpád halála után a németek akartak szarvat kapni, de a magyarok megverték őket és bekaptak Németországra, honnan csak igen sokára egy nagy megveretés után lehete őket teljesen kiigazítani. Itt létük után mintegy egy századdal Geiza vagy Gecse herczeg a kereszténységet kezdé közebek oltani, melly munkát első István király meglehetősen bevégezett, miért utóbb szentnek és apostolinak neveztetett el.

Magyarország népe ekkor hódító magyarokból, kik a nemzetet képzék, és meghódolt benszülöttekből, kik szolgálai állapotba vettek, állá. Amazok fegyvert hordozva katonáskodtak, ezek a földet művelék és mesterségeket űztek. István olly tüzesen látott a kereszténység terjesztéséhez, hogy a meg nem keresztelkedőket rabszolgáknak szánta, a megkeresztelkedetteket pedig a rabszolgaság alól fölmenté.

Árpád családja négy századon által viselte a fejedelmi pálczát Magyarhonban. Több fejedelmet ada, kik szellemileg nagyok, és hatalmasak voltak. Legkitünőbb közöttük I László, korának és a magyar történeteknek legdaliásabb fér-fija, nemesiélkü s erős karu bajnok, jeles király, nagy hazafi, derék ember. Utána több gyöngé kézben vala a királyi pálcza. Második András véghetetlen előjogokat ada a nemességnek, melly most már minden Rűzszelemet el kezdé veszteni s tulajdon kényére élt. Őseinket a tatár-mogolok közeledésének híre sem tudta fölébreszteni s egyesülésre birni. Jöttek ezen ásiái vadcsordák és Sajónál levertek bennünket tökéletesen. A király, 4-dik Béla, szaladni volt kénytelen, Austriában megfosztaték s Dalmatiában sem vala biztos, a szigetekre menekült. A tatár-mogolok pedig három évig pusztíták az országot tüzzel és vassal, és csak három vár vala, mellyet be nem vehettek: Esztergom, Pannonhalma és Fehérvár; hihetőleg kitörülendék a magyart a nemzetek sorából, ha Oktai khánjok meg nem hal és Batu fővezérök nem kénytelenül visszamen-ni Ásiába.

Árpád férfi sarjdéka kiveszett 3-dik Andrásban s ezután az árpádi lány ágra ment a trón át. Első Lajos nagy fényre emelte a magyar királyi széket; Hunyadi János korának első bajnoka s a magyar történetek legnagyobb vezére volt Árpád után. Fija, Mátyás, királlyá választaték és a magyarok büszkesége mai napiglan. Igazság szeretete példabeszéddé vált. Utána a hanyag cseh László következett, a nemesség annyira nyomta a jobbhágyságot, hogy a szerencsétlen emlékezetű Dózsa-fülkelés jöve létre. A parasztok megverettek és napjok hosszú időre leáldozott. Szomorú sors várakozék rájuk; földhöz költettek, s a rabszolgaságnak csak neve nem pedig lényege hibázott nálok. A török szomszéd észrevette hogy nem Mátyás ül a trónon, azért közelebb közelebb vonult hozzánk s ezer ötszáz huszonhatban átlépte a Szávát. Zultánja a nagy Zoliman vala, ki három világrészben hadakozott nagy szerencsével. Már a Dráván is ájtött kétszáz ezer emberével s magyar alig vala kétszer tizezer együtt. Lajos király elébe ment neki, Mohács vidékén találkozott a két ellenfél. Magyar huszezer vala együtt, kevés cseh velük. Tomori érsek fővezér. Ez sietteté az ütközetet, nem akarva bevárni a már Szegedig jött s negyvenezerre menő seregét Zápolyának. A törökök győztek, a magyarok nagy része elesett; a király Csele patakjába fult, Zolimánnak az út nyitva Budára.

Zolimán egy éjszakát tölté Budán Mátyás várában s visszaindula országába. Katonái végetlen pusztítást vittek végbe, és száz ezer magyarokat hurczoltak rabságba. Mit Dózsa idejében a földnépe közül Zápolya fegyvere megkémélt, azt most az ozmanok tizedelték meg. Így fogyott fajunk, így esküdött össze barát és ellenség, hogy a magyar ritkíttassék a földön és hazájában.

Mostan véres két század hajnala jött föl tűz színben hazánkra. A magyar ketté szakadt. Az egyik szakadás gyűlpontja Erdély vala; a másiké hazánk, hol Pozsonyban a magyar királyok koronáztattak meg; Budán ozmán basa parancsolt. Európára az újabb kor derült föl, de ránk e derű igen csekély fényt vete, s még e fény is tovább homályosult, annyira hogy hazánkban alig vala más homálnál. A török ki-

üzetése Budáról alig segíté valamit, vitézségünk Mária Theresia alatt az egész világ figyelmét magára vonta s mégis csak a legújabb idők föladata: nemzetté tenni benünket — a szó valódi értelmében.

Tudom, kis barátaim, mindnyájatok kebelében magásra dobog a szív, midőn-e szavakat halljátok: *nemzet, haza, magyar*. Oh szeressétek is e neveket és iparkodjatok jeles, derék magyarokká lenni. Figyeljétek, megánítalak arra, mi szükséges ahhoz, hogy hazánk valódi derék fiai legyetek.

Először is ki kell magatokat művelnetek, hogy fejlett lelkűek és testűek legyetek. Az ostoba ember terhe magának és másoknak, az ügyetlen csak alkalmatlan. Munkásoknak kell lennetek most és jövődöben; hasznos munka terem valódi gyümölcsöt és tesz függetlenné; a független ember szabad; a szabadság pedig első kincs a testi s lelki világban.

Tanuljatok a dolog mellett nélkülözni is. Az gazdag, kinek elege van, a nélkülözni tudás egy neme a gazdagságnak. A telhetetlenség örökös koldusság; a telhetetlen soha sem szabad, — és mindig szolgai marad azon nemzet, mellynek tagjai telhetetlenek, lekenyerezhetők, megvesztegethetők.

Szeressétek, kis barátaim, az igazságot. Ne hazudjatok semmi árért. Adjátok meg mindenkinek a mivel tartoztok, és szégyeneljétek mástul ingyen elvenni valamit, mást megfosztani valamitől. Becsületes munka után akarjatok élni, nem kegyelemből, nem ingyen, nem előjogokból. Ha illyeknek lesztek, újjá születését várja és nyeri tőletek a haza, különben pedig szomorogni fog a hon védangyala, s újra könnyük áztatandják arcát, melyeket már már le akara törölni.

N a p - e r n y ő.

A melegséget egy részről igen szeretik az emberek, más részről pedig igen is félnek tőle. Hogy meleg legyen, télen befűtünk, vagy czélszerűleg öldözködünk; hogy a melegséget mérsékeljük, nyáron könnyen öltözködünk, árnyékot

keresünk szobában, fák alatt, erdőkben; hívesítőket eszünk és iszunk, sőt hús vízzel mossuk magunkat és megfürdünk. A parasztok széles karimájú kalapot viselnek, hogy a nyári nap ne süsse meg fejüket és arczokat, a városi kisasszonyok pedig nap-ernyőt hordoznak, hogy szép fehér bőrüket meg ne barnítsa a gonosz nap. Mulatságos a városi nőszemélyzetet nyári szép napon együtt látni kisebb nagyobb, új és ó, egy színű és tarka, divatos és divatbul kiment nap-ernyőivel látni.

Minél inkább dél felé fekszik valamelly tartomány, annál nagyobb benne a melegség, tehát annál nagyobb becse van a napernyőnek is. Illy módon az olaszoknál és spanyoloknál több napernyő soroghat kézen mint az oroszok, svédek vagy angoloknál. — Délen a szamarak is nagyobb divatban vannak mint minálunk. A ló helyét arra többnyire szamar pótolja közönséges élethen, vagy az öszvér, mellynek lépése még bizonyosabb és biztosabb.

Emlékezem hogy midőn több év előtt Velenczéből, a tengerre épített városbul, Padova felé sétáltam a gyönyörűen mivelt s majd csupa díszkertekké varázsolt Brentai síkon, egy utazó olasz csoporttal találkoztam, mellynek nagy hasonlatossága volt a képünkben álló csoportozattal. Az öszvéren egy szép hölly üle, kezében nap-ernyőt tartva, mellyeg barna szépségét a nap ellen védelmezte s némi enyhet szerze magának a nagy forróságban. A többiek gyalog kísérték, kik közé én is vettyültem. Azt mondták, olvasva is el mehetek köztük, olly fekete voltam. Valyon nem láttok e a képen engem is, barátocskáim?

A nap-ernyőnek az esernyő felel meg, melly az esőtől oltalmazza az embert. De nagy zápor ellen és szélben nem igen alkalmazható. A szekérre tett ernyőt ekhónak hívják. A sapkákon is szokott ernyő lenni. Párisban sár-ernyőt is készítenek, mellyel a kocsik által fecskendezett sár ellen védik a ruhát. Jó volna ernyőt találni föl az emberek gazságai ellen is. Szép föladat számotokra, barátaim, ha majd férfiaká nőltetek.

N y i l a s.

A tizenkét égi jegyek között van egy *nyilas*, talám hasonló a mi nyilasainkhoz. De igen szeretném tudni, mint tesz ez a szó: *égi jegy*? Ki lesz közöttetek, ki el tudja ezt találni?

Az égen tizenkét jegy van a nap útjában, azaz az esztendő tizenkét hónapja alatt a nap utat látszik tenni s befejezni az égen a csillagok között. Ezen csillagokat vonalokkal összekötteknek gondolák az emberek, és így támadott a tizenkét jegy, melyek nevei ezek: *kos*, *bika*, *kettős*, *rák*, *oroszlán* és *szűz* azután *mérleg* vagy *font*, *skorpió*, *nyilas*, *bak*, *veder* vagy *vízöntő* s a *halak*.

Ha a naptárt vagyis kalendáriumot kezelekbe vesztitek, barátocskáim, ott e jegyeket rajzolva is meglátjátok.

Most azt kérdezem: minő készülettel bír azon ember, kit nyilasnak mondunk? — Van neki *íve*, melyet meghajthat mint valami abróncsot; van az íven *ideg*, erős hurbul csinálva, melyre alkalmazza a *nyilat*. A nyilnak van horgos hegye, mellyel, ha kilövetik, a testekbe befuródik, de vissza huzni igen nehezen lehet. Némelly vad népek a nyil hegyét méreggel kenik meg, hogy ellenségük, kit meg lőttek, gyógyíthatlan legyen. — A nyil szára tollal végződik, hogy jobban repüljön a levegőn keresztül.

Mielőtt a puskapor föltaláltatott, az emberek nyilakkal lödöztek. A csaták és ütközetek nem ritkán nyilak által döntettek el. Midőn a sok persa a görögök ellen jött Xerxes-nevű királyok alatt, azzal dicsekedtek a persák, hogy a nyilak zápora miatt nem fogják a görögök a napot látni. Erre a görög ezt felelé röviden: Tehát az árnyékban fogunk csatázni.

Valamint ma vannak jó puskások, úgy hajdanában voltak jó nyilasok, kik igen messziről bizonyosan találtak a nyillal. Mondják hogy Fülöp macedoniai királyhoz járult egykor egy szittya vitéz, jó nyilas, és ajálta neki szolgálatát. A király nem fogadta őt szolgálathá s némi megvetést mutatott

NYny.

Nyilas.

Ny. ny.

O.o.

Oroszliny.

O.o.

iránta. Erre a szittya fölboszonkodott, átment Fülöp ellenségeihez s az ütközetben kilötte a király egyik szemét olyan nyíllal, melyre föl vala írva, hová irányoztatik. Ekkor ugyancsak sajnálta Fülöp, hogy föl nem fogadta őt.

Másik szinte jó nyilas ember ösmeretes. Ez Sveiczban lakott és igen szabadságszerető ember volt. A király helytartója tehát blüntetésül azt szabta reá, hogy saját fíja fejéről löjön le egy almát. Gondolhatjátok, gyermekek, minő aggodalom és félelem szálhatta meg, mikor e szörnű lövést tette. De *Tell Vilmos*, így hitták őt, szerencsésen lelötte az almát, a nélkül hogy fíja legkevesebb sértést kapott volna.

Ma már a mivelt világban nem nyilaznak, hanem lödöznek és ágyuznak. De a miveletlen népek között ma is vannak nyilasok még. Így a Kaukázus hegyein lakó népek sokszor nyilakkal köszöntik az oroszokat. Képünk egy ilyen kabardit mutat pánczélos öltözetében, ki nyilát repíti ki talán épen valami oroszra.

O r o s z l á n.

Tudjátok-e, gyermekek, hogyan osztatnak föl az emlős állatok? Nem, nem, én sem, én sem, és senki sem tudja közlünk. Vigyázzatok tehát, megtanítalak rá benneteket.

Van először két kezű s két lábú emlős állat, ez az — ember. — Kéznek az olyan végtagot mondjuk, hol a hüvelyket a többi ujaknak ellenébe tehetni.

Van másodszor négykezű emlős állat, ez a majom. A majmoknak tehát négy kezük van, melyekkel úgy fognak meg mindent, mint kezével az ember. Midőn a kis gyermek négy kézláb jár, akkor a majom négy kézen futkos; de tud két hátulso kezen is járni.

Vannak harmadszor úgy nevezett ragadozó állatok, négy lábúak, kifejlett körmökkel hogy zsákmányaikat meg tudják fogni, szájok erős fogakkal fegyverzett. Ide tartozók a denevérek, a sün (tüskés disznó), cziczikány, vakondok, medve,

horz, menyét, görény, vidra, farkas, róka, hiéna, orosz-lán, tigris, hiúz, sőt még a vízben élő fókák és a rozsmár is.

Vannak negyedszer ugy nevezett erszényes állatok, hol a nüstény hasa alatt erszény találtatik, mellybe az állat fiatal kölkei további kifejlés végett tetetnek. Itt szopnak ők míg annyira nevedtek hogy ki tudnak menni. De még akkor is vissza szoktak az erszénybe bujni, mikor nagyobbak, ha veszély fenyegeti őket. Ilyen állatok a mi földrészünkben nem laknak.

Vannak ötödször ugy nevezett örlök, mellyek eledelőket némileg megörlik mint: az egér, patkány, mókus, pele, nyul, hód, sül s a t.

Vannak hatodszor foghijas emlősek, mellyeknél igen kevés fog találtatik, p. o. a lajhár, tatu, hangyász, tobzoska, s kacsaszáju. Mind ezekről tanítótok többet mondand, gyermekek, én csak azt jegyezem meg, hogy illy állatokat sem találni a mi földrészünkben.

Vannak hetedszer vastagbőrű emlősek, hová tartozik az elefánt, a vízi ló, disznó, tapir, a ló és szamar.

Vannak nyolczadszor kérődző emlősek, mellyekből az ember legtöbb hasznót vesz. Ide tartozik a teve és láma, a szarvas, zerge, kecske, juh, ökör, bival.

Vannak végre vízben uszó emlősek, mellyek czethalakkak, amhalakkak nevezetnek.

Mind ezen állatokat bővebben tanítótok ismerteti meg veletek, gyermekek, én most csak az orosz-lánról fogok bővebben szólni.

Az orosz-lán nem egyéb nagy sárga macskánál. A himnek sörénye van. Legerősebb az állatok között. Élő zsákmánnyal táplálja magát, de csak akkor üldököl, mikor az éhség kényszeríti. Az embert ritkán támadja meg. Éjszaka vadász s ilyenkor elődítja magát hogy szinte reng bele a vidék. Az állatok megijedve futkosnak és nem ritkán az ő kőrmére jutnak. Többnyire bokor mögött leskelődik és zsákmányát egy ugrással üti le. Mondják hogy a kakas kukorikolásátul és a tüztől megijed.

Hazája földünk legmelegebb vidéke, tehát Afrika. Itt uralkodik ő az iszonyú pusztákon s leginkább a kérődző álla-

tok után leskelődik. Hajdan Európában is lakott, nevezetesen Görög országban; de úgy látszik hogy a mivelődés és különösen a löpor elül mindig tovább vonúl.

Ifjú korában megfogatván, könnyen megszelidül az oroszlán, s ekkor gazdája iránt engedelmes, neki hízelkedik, és meg is hagyja magát fenyíteni. Különös hajlandóságot is tud magára öltetni. Egy oroszlánnak, például, bevetettek kaliczkájába egy kis ebet eledelül. Az ebecske nagyon megijedt, nyüszürgött s kérőleg nézte az oroszlányt. Ez kimélte őt, nem bántotta legkevesebbet is, úgy hogy az eb neki bátorodott. Idővel az eb kényére játszott az oroszlánnal, sőt ingerkedni is mert vele. Az oroszlán mindent békével türt; legjobb falatait osztá meg vendégével, s a legnagyobb békében éltek együtt.

A hálának egy példáját is hallottam az oroszlánról, melyet itt ezennel jó röviden előadok. Volt egy Andronicus nevű római rabszolga, ki gonosz urától megszökvén, Afrika sivatagaiban kerese menedéket. Itten egy barlangban választá magának tanyát. De mennyire ijedt meg, midőn nem sokára egy iszonyú him oroszlánt láta hozzá bemenni. Az oroszlán sántított, mert nagy tövis volt egyik lábában, melly nem engedte egyenest járni. Andronicusnak félelmében majd szeme világa elveszett, de utóbb merész lett nézni. S im előtte látja a szörnyű vadat, farkát csóválva, kérőleg nézve rá, a lábát föltartva. Andronicus elérte az oroszlán akaratát, megvizsgálta sebes lábát s kihuzta belőle a tövisét. Ezen idő óta barátság keletkezett közöttük. Az oroszlán táplálója lett. Mindennap elment vadászatra s a legjobb darabokat hozta neki a vadakból. Így éltek hosszú időn keresztül a barlangban, míg egykor az oroszlán kimaradt és vissza többé soha nem tért. Andronicust az éhség fogta most elő s kihajtotta rejtekhelyéből. De szerencsétlen volt, mert csakhamar római katonák kezébe jutott, kik megfogták és Rómába visszaküldék. Itt kegyetlen ura azonnal elítélte. Halálát vad állatoktól kellett kapnia. Volt ugyan is a rómaiaknak olly néző helyök, hol vad állatok küzdöttek egymással, vagy emberekkel, néha emberek is emberekkel. A győző életben maradott. Andronicusnak oroszlánnal kellett

megküzdnie, és pedig a legnagyobbikkal, melyet valaha Róma látott. Midőn e nézőhelyre berekesztették s az oroszlán be-bocsáttatott hozzá, halál fijának gondolta magát, nem is kelt ki maga védelmére, hanem levette magát a földre, hogy széttépessék. De mi nagy volt a meglepetés. A kiéheztetett oroszlán, nem hogy össze szaggatta volna, hanem el kezdte neki hízelkedni. A nép bámolt. De Andronicus csak lassan tudott magához jöni. Ekkor afrikai oroszlánját üsmerte meg a jelen lévőben, kinek most életét köszönheté. Egész bátorsága viszszaért s úgy kezdte bánni a szürnyeteggel, mint mások a kutyával bánnak. A nép éljent harsogtatott neki s kieszközlé a császártul, hogy meg ajándékoztassék az oroszlánnal. Mondják, hogy Andronicus meg is kapta az oroszlánt, melyet mutogatva, nagy gazdagságot szerze magának.

Ő S Z.

Mindnyájan, kis barátaim, kik most gyermekek vagytok, egykor meg fogtok öszülni, ha isten olly távolra nyújtja életeket. Ugyan meg tudjátok e mondani: mi változásokon megy át az ember, míg a csecsemőből ősz lesz?

Az ember mint csecsemő szopik és sokat alszik. Nem ritkán sir, néha néha nevet is. A mint nagyobb lesz, csuszni kezd a földön, nehezebb étkeket is megeszik — elválasztatik az emlőktől — mit annál inkább tehetni, minthogy már néhány foga van s tud velek harapni. Utóbb lábra áll és megy eleinte egy pár, később több lépést. Kevesebbet sir, többet beszél, egyes szavakat mond, többeket ért.

A gyermek időöltése játék, sokszor eszik .. sokat futkos... a víz igen jó izü neki. Később oskolába kell járnia, mit csak ritkán tesz igazi jó kedvvel, mert jobb szeretne játszani az udvaron, utcán, kertben, réten. De szülői tudják, hogy csak tanulás által szerzi meg magának az ember a szükséges ismereteket, azért nem hallgatnak az ő kedvére, hanem el küldik oskolába hogy tanuljon, vagy házi tanítót fogadnak melleje.

Őő.

ŐSZ.

Őő.

P.p.

PÁLMA.

L.p.

Az ifjú már olyas munkára szorították, melyet kenyérkeresésnek mondanak, vagy a mely legalább is a kenyérkeresésre előkészület. Így jönnek némellyek a mezeli gazdasághoz, mások állattenyésztéshez, mások mesterséghez, mások gyárokba, mások kereskedésbe, míg némellyek hivatalok és tudományok számára képzik ki magokat.

A férfiú rendesen valami életnemet választ magának, melyre előkészítette magát. Ezen mezőn dolgozik nagy szorgalommal, hogy vagyont gyűjtsön magának, hogy legyen mi-ből fedezni szükségeit s félre tchessen valamit öreg napjaira s gyermekei nevelésére. Mert a férfiú meg szokott házasodni, s ekkor egy leányból asszony lesz. Így töltik együtt életük szép részét, dolgozva és gazdálkodva, gyermekeik között, kiket szeretnek s magok örömeire s a haza javára nagy gonddal nevelnek jó emberekké.

Azomban foly az idő s gyakorolja hatalmát a testen. Vénség közelít he, hol az erő csökken s az élet hanyatlk. A hajak legelőbb érzik meg a közelgő vénséget. Előkezdenek szürkülni s a munkás férfiúból tisztos ősz lesz, fehér hajjal, fehér bajusz és szakállal. De a lélek még soká teljes erejében marad meg az őszeknél, sőt mivel az indulatok heve csilapodik nálok, ítéletükben igen sokat bízhatni.

Azért, kis barátaim, mindig tisztelettel nézzétek meg az öreg őszeket. Zivataros életen mentek ők keresztül, érezve a lét örömét és fájdalmát; munkálkodtak számotokra, takarítottak nektek, s most is mind egyre készek tettel és tanácssal szolgálni. Erkölcstők jóságának nincs biztosabb mérője mint magatok viselete a vének ellenében. Szilárd józan erkölcsű népnél a vének mindig a legnagyobb tiszteletben állottak, valamint a fajuló kor és ivadék csalhatatlan jele volt, ha a fiatalság guny tárgyává igyekezett tenni a megaggottakat.

P á l m a.

Melegebb éghajlat alá vezettek, ifju barátaim, hol a nap sugarai hevesebbek, forróbbak, érlelőbbek. Hol színesebbek

a virágok, dúsabb a növényzet, hemzsegebb az állatország. Hol a fűvek fa nagyságra nőnek föl, hol az elefánt honol a szürnyű oroszlán társaságában, hol a vizekben iszonyú kígyók és gyíkok tanyáznak. Nagyobb, különfélebb gyümölcs találtatik itt, s az emberi kéz csupán leszedni köteles a természet áldását. És az ember mégis boldogtalanabb ott, mert a jóra is csak kényszerítelve törekszik az ember. Látjuk, hogy a szükség főmestere fajunknak.

A forró földöv legszebb terményei közé tartozik a pálma. Érdekes lesz a pálma alkotását ismertetek, kis barátaim. A pálma törzsöke igen különbözik például a bükkétől. Hibázik tengelyénél (középen) a hely s a sok faréteg, hibázik a hancs és hars épen mint a tengeri (málé vagy kukoricza) szárnál, hanem az edények különböző csomókban egyesülve töltik be a szárt, némi helyféle állományba elszórva. Hasonlít a pálma e tekintetben a gabona fajokhoz. Gyümölcsének magva egyszikű, ennél fogva levelein is közegyenesen mennek az idegek, nem hálósan s elágozva mint a kétszikűeknél, például a tölgy és bükkfánál.

Europában csak egy pár pálma faj tudja kiállani a telet, és ez is csak a déli tartományokban találtatik. Kedvezőbb neki Asia déli része, valamint Afrika, s főleg déli Amerika. Itten legnagyobb bőségben találtatik, s az emberek táplálkozása, lakása s ültözködése tekintetében első fontosságu. Micsoda hasznát veszik az emberek például a kókos pálmának, röviden nem ártand ide írni.

A kókos pálma gyökerét rágni szokták, melly a dohányzás helyét pótolja, gyöngé rostaibul pedig kosarakat fonnak, Tönkje (szára) kemény borítékából dobot készítenek és kunyhókat raknak. Levele alján némi hálóképű anyag van, mellyből pólyákat és más szövetet készítenek. Föl nem fakadt himbájából jó étek csináltatik; leveleivel házakat fedeznek, gyept, vékát és kosarakat készítenek belőlök, irnak rájuk; meggyujtva fáklya gyanánt szolgálnak; hamvokból sok hamuzsirt nyerni; nedvében sok a cukor, megforrva pálmabort ad s erős szeszt lehet égetni belőle, mellynek arrak a neve. Gyümölcse kedves étek s benne a tej italul szolgál; kisajtolva jeles olajat ad.

A legyező pálma szinte igen nevezetes. Déli Amerikában főleg az Orinoko folyam partjain terem, melynek levele papir gyanánt szolgál és házak fedésére, ernyőül, kosarúl s a többi. Gyümölcse szinte igen jeles étel és ital. Megmet-szett tönkjéből pálmabor foly ki, mely igen frsítő. Egy ki-nőlt fa minden nap két kánnal nedvet ad, melyből csukrot is készíthetni. — Amerikában az esős évszak alatt a folyamok mind kiszoktak ünteni. Illyenkor a *guarani* népfaj ezen pál-mákra menekül. Itt a levelekből matracczokat készítenek hogy azon heverhessenek; más levelekből kunyhót boltosítanak össze, míg egy néhány levelet agyaggal bekenve tűzhellyé csinálnak s rajta tüzelnek. Midőn az európaiak erre hajókéznak, nem kissé lepetnek meg ezen levegőbeli lakosok által, kik a pál-mafán laknak s annak gyümölcseivel táplálkoznak.

Nevezetes még a többek közt a datol pálma mely az ugynevezett pálmaszilvát adja. Ennek hazája Afrika és Asia, de átültetve találhatik Európában is a középtengerre dülő országokban. Gyümölcse ismeretes. Kemény magván igen édes, szilvaféle hus van, mely megszártva soká eláll s nálunk is árultatik. Ha törzsökét megvágják, ebből is pálma her folyik. Leveleiből mindenféle eszközöket fonnak.

Europa délszakán eredetileg honol még a törpe pálma (pálmacs) melynek gyümölcseit szinte megeszik, mint a pál-maszilvát. Az egész fa nem magasabb két ölnyinél.

E szerint Európában eddigelé 2 pálmafaj van, Afrikából tizennégy ismeretes, Indiából negyven kettő, déli Amerikából pedig száz hetvenöt faj. Igazi pálma erdők itten honosak. — A pálmaág béke s áldás jelképe.

R e g g e l.

A napnak egy részét éjszaka foglalja el. Sötétség terül el ekkor a föld fölött, álom bocsátkozik ember és állatok sze-meire; de a csillagok ezer szemmel virástanak s bágyadt arczával ballag át az égen a csendes hold. Csak a ragadozó

állatok néznek zsákmányok után; a bagoly hűg s a lappantyú suhan el a fák alatt és a sziklák moháifülfött.

Azonban megteszi föld alatti útját a nap és keleten szürkülni kezd az ég. Rózsafény ömlik el a láthatáron. Aranszinbe öltöznek a füllegecskék. Tüztenger látszik a föld gyomrából előkelni, melynek magvát még nem pillanthatni meg. De mint a fény egyre nevelszik s a fél eget tünder ragyogványba öltözteti, végre sugarat látsz előlővelleni, mely lelked minden hurját megüti. És te leborulsz a dicső látvány előtt, a nélkül hogy bálványimádó lennél, istent imádod a naphan. A legszebb oltár előtt térdelsz ilyenkor, melyen legtisztább tűz lobog áldozatul. — És itt egy templomban vagy a világ minden emberével, egy istent imádsz minden imádkozóval, testvére vagy az egész emberi nemnek.

Nézd meg, kis barátom, gyakorta a kelő napot; ez el fogja foglalni lelkedet, szívedet; örömed leírhatlan nagy lesz; s erkölcsösséged gyarapodik.

S a s.

Legméltóságosabb minden madarak között a sas. Orra erős és görbe, karmai nagyok és hatalmasak, lába egész az ujak tüvéig tollas; szárnya farka hosszú; magasra és gyorsan repül; bátorsága nagyobb mint akármely más madaré.

A sasok több nemre szakadnak, melyeknek itt csak neveit adhatjuk elő, más alkalommal talán bővebben fogunk szólhatni. Van ugyan is parlagi sas, sárga vagy havasi sas, halászsas, folyamsas, kígyósas, karomsas, héjasas, horogsas. Ide tartozik a héja, karvaly, kánya, darásölv, ölyű, s az örvölyű. A nevezetesebbekről egy két szót.

A havasi sas, a császári sassal a leghatalmasabb minden madaraink között és a madarak királyának neveztetik. Magassága mintegy négy lábnyi; ha szárnyait kiterjeszti, tíz lábnyi tért foglal el. Mérsékelt és meleg vidékeken lakik Europa, Asia s Amerikában; magas fákön vagy meredek sziklákon fészkel, s fészket igen sokára szereti megtartani. Nyulat,

R.r.

Reggel.

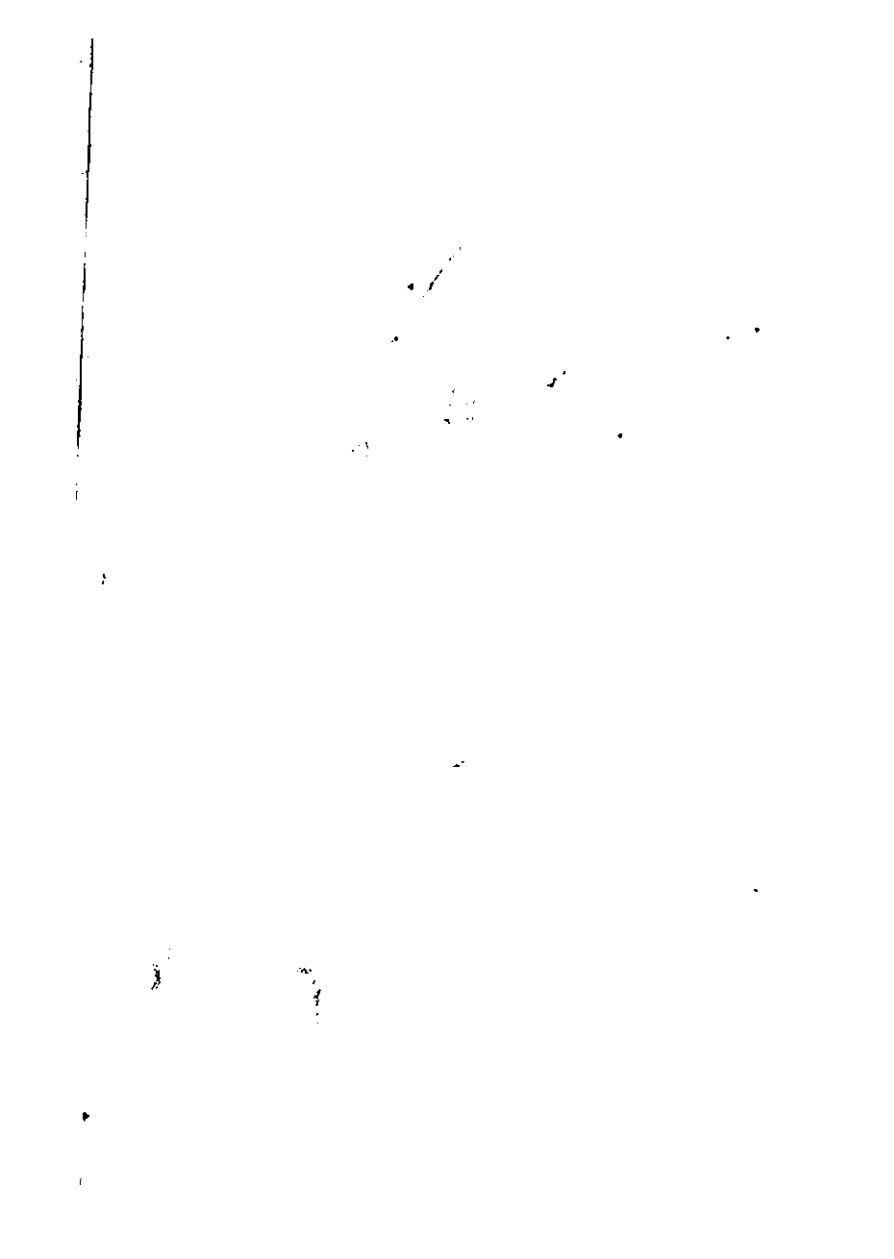
R.r.

S.s.

Sas.

S.s.

fiatal szarvast, űzet, bornyút és bárányt vadász, melyekre ferde irányban csap le s fölragadja őket a levegőbe. Repülése különben csendes s fejét szünetlen szokta forgatni hogy zsákmányra találjon

A halászsasok közül három faj nevezetes. A *csonttörő halászsas* barna-szürke tollu, feje és nyaka halaványabb, farka egészen fehér, orra (csorra) halavány sárga. A föld egész éjszaki részén lakik, halakkal él s foglalatossága az örökén halászás. Van neki egy rokona melly *fejér fejű* és farku, többi tollai sötét barnák. Ez leginkább éjszaki Amerikában lakik s csak néha vetődik el Európába. Szinte halakkal él, melyeket vadásznia kell. De annyira rabló természetű hogy néha a csonttörő sast támadja megsattól veszi el a zsákmányt. Leül ugyan is valamely tó közelén egy magas fára s onnan gyönyörködve nézi a halászmadarak, sirályok és csélák iparkodását, vadászatát, halászatát, de nem bántja őket. Egész méltóságában nyugszik. Ellenben midőn a csonttörő sast pillantja meg, vidorabb, élénkebb lesz, szemei forognak, szárnyát nyújtogatja s készül a megtámadásra. A csonttörő sas pedig leng a vizek fölött, szárnyaival megveri a habokat, majd elbukni látszik s körmei között ragadományt hoz. Örömeben elsivitja magát. Ekkor neki rohan a fehér fejű sas, üldözi őt föl és le, keresztben és előre, míg nem annyira kifárasztá, hogy elereszti körmei közül a halat. Ekkor a győző fél utána rohan a halnak s elfogja, mielőtt a vízbe hullana.

A *garuda* nevű halászsas Indiában lakik és a hinduk visnu szent madarának tartják, mint a mi havasi sasunk Zeüsz szent madara volt a helleneknél.

S z á n t ó.

Vannak emberek, kik azt ohajtják, hogy a sült galamb repüljön szájokba, kik henyélni szeretnek és dohányozni míg más izzad és dolgozik. Ezen bölcsek olyan herék, kik miatt a világ elveszhetne s ők meg nem mentenék.

Vannak emberek, kik szeretnek foglalatoskodni, de hasztalan dolgokkal. Ezek majd nem rosszabbak amazoknál. A

kártyások, szerencsejétékosak s minden úgy nevezett bihelődök ide tartoznak. Mind ezek valóságos átkai a társaságnak.

Mások foglalatossága abban áll: megcsalni, meglopni, megfosztani, kirábolni az embereket. Ezek díja az eléggé művelt országokban rövidebb vagy hosszabb fogság, félműveletlen országokban pedig igen gyakran halál.

Hasznos foglalatosságok azok, melyekből nyereség háramlik az emberre s a társaságra. Ily foglalatosság az emberek oktatása, mely minden foglalatosságok között kétségtelenül az első, a legfőbb. Ezt azonban ismét csak a művelt országban ösmerik el; a műveletlenek alig hiszik, vagy tagadják, a félműveltek pedig kétkedni is látszanak rajta, hiszik is. Mi e tekintetből is csak félművelteknek bizonyítjuk magunkat, mert az oktatás és oktatók iránt nem vagyunk illő tisztelettel, minek azután oly következése van, hogy oktatóink között is csak itt ott találkozik egy kettő, ki szép nevét megérdemelje.

Némelly emberek foglalatossága, védeni az országot és az egyes emberek személyét és vagyonát. Ezek a *katonák*.

Mások föladata, igazságot szolgáltatni ki a panaszos feleknek és föntartani a rendet. Ezek a *bírák* és az *előjárók*. Kik az ember ügyét védik, *ügyvéd*-nek hivatnak.

Mások czélul tözték ki magoknak, kenyereket úgy keresni, hogy az emberek szükségére s kényelmére szolgáló dolgokat gyártsanak, készítsenek. Ezek a gyártók és mesteremberek.

Ismét mások föladata, azt, mi nálunk nem terem vagy nem készítettik, és talám nem is természetű vagy nem készíthető, megvásárolni ott hol legolcsóbban kapható, s eladni ott hol szükség van reá. Ezek a *kereskedők*.

Az ember egészsége gyakran szenved s a természet maga nem győz segíteni. Ilyenkor vannak emberek, kik azt tanulák meg, hogyan kell a betegeken segíteni? Ezek az *orvosok* és *sebészek*.

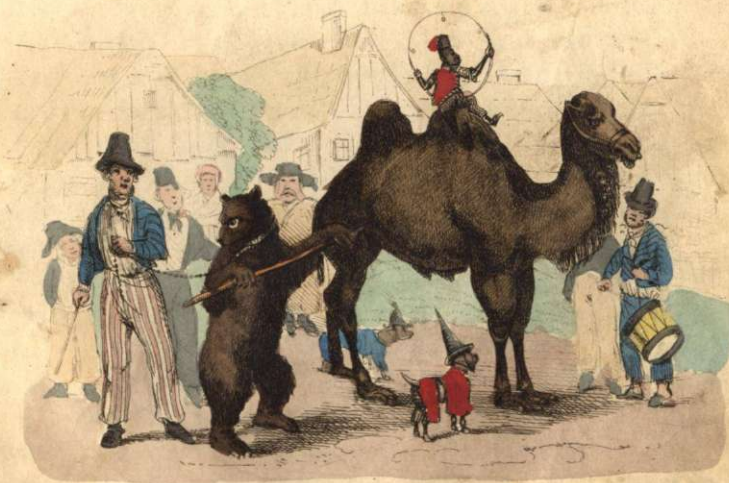
Minő foglalatosságot hagyátok ki, ifjú barátaim? Egyet a legfontosabbak közül, a szántás-velést, a mezei gazdaságot. Ennek czélja, elegendőt termesztetni az emberek táplá-

SZ.sz.

SZÁNTÓ.

SL.sz.

T.t.

TEVE.

T.t.

lására s eleget teremszteni azon anyagokból, melyeket a mesteremberek és gyártók földolgoznak és fölemésztének. A mezei gazdaság tehát mindennek alapja; s valóban, legkevesebb veszélynek van az olly ország kitéve, hol ez védelmezetik. Mig tehát gazdagodás tekintetében iparkodnia kell minden országnak hogy gyárai, mesterségüző osztálya s kereskedése legyen, addig egyszersmind nem szabad felednie, hogy az éhel halás elhárítója és a külső függetlenség legerősb támasza a jól kifejtett mezei gazdaság. Tisztelet becsület tehát a szántó vetőnek s illő elismerés a mezei gazdaságnak.

T e v e.

A teve kérődző emlős állat, mi annyit jelent, hogy midőn eledelét először szájába veszi, nem rágja meg tökéletesen, hanem csakhamar lenyeli. A fű tehát félrágottan megy az állat első gyomrába, melynek neve *bendő*. Itt nem soká tartózkodván, a második *reczés* nevű gyomorba megy. Itt összelohad a fű s apró golyókba gömbölyödik, melyeket az állat visszazüktet a szájba, hogy ott újra megrágja őket. Ez nevezetik kérődzésnek. E közben az állat feküdni szeret. A másodszor megrágott eledel a harmadik gyomorba megy, a *száxrétü*-be, ebből a negyedikbe vagy az *oltóba*, hol a megemésztés befejeztetik.

Kérődző állatok mindenfelé bőven találhatunk s tőlük huzza az ember a legnagyobb hasznot. Éjszakon a nyargalócz vagy irámszarvas a házi barom, melyet ugy használnak mint mi a tehenet és ökröket. Nálunk az ökör (bika és tehén) adják eledelünk jókora részét, s teher hordásra is alkalmaztatnak. Amerikában a *lúma* lakik, milliónyi mennyiségben s eledelül és teherhordásra szolgál, s haszna még nagyobb volt hajdan, mikor még Európából szarvas marha nem vitették be. Afrika belsejében a *zerge fajok* lepik el a vidékeket, eledelül szolgálva minden ragadozóknak. Arabia és a nagy pusz-

ták a *tevé*t táplálják, melly nélkül igen nehezen tudnának a lakosok ellenni.

A *teve* idomtalan állat, Hosszu nyaka, pupos háta, görnyedtféle test-állása a ló ellentétélevé teszik. De minthogy kevésselel megeleégszik és a szomjuságot igen sokáig tudja tűrni, a pusztákban igen haszna-vehető, hol forrásra s füre igen ritkán akadni. Illyenkor árpát, babot, pálmászilvát vagy kis buzaliszt-golyókat adnak neki. A füves forrásos vidékeket messziről megérzi s illyenkor kettőzeteett lépésekkell siet.

Arábiában több száz *tevé*ből álló karavánok szoktak a pusztákön át utazni. A *teve* olly szelid hogy letérdel és úgy hagyja magára rakni a terhet. Szereti a zenét és az éneket; ezek által fölvidámítható, neki tüzesíthető. Erős; elbir nyolcz, tiz, tizenöt mázsát.

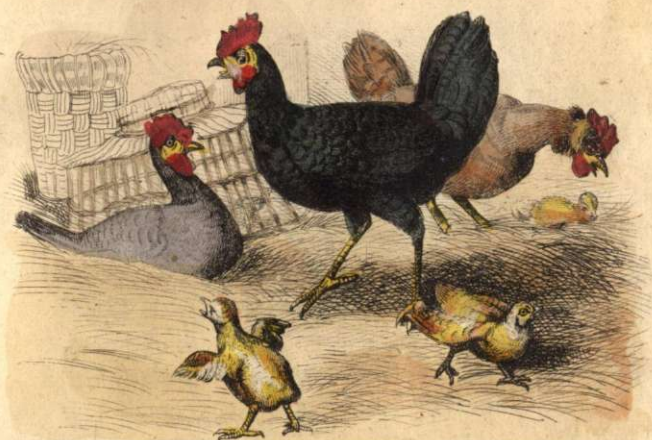
A *tevé*nek két faja van. A *kélpupu* *teve* Asia középvidékein látszik honolni s onnan északra és délre elterjedt. Ez erősebb a másíknál, mert elbir tizenöt mázsát is. Ha sokáig koplalt, két zsírpupja majd egészen eltűn, s ha jól él, újra megnől. Ugy látszik tehát, arra való e zsírcsomagok, hogy fölösleges zsírt gyűjtsenek össze hőség idején, melly némi táplálékul szolgáljon a takarmány szükében.

Az egyipupu vagy közönséges *teve* Arábiában honos, de onnan messze vidékekre elterjedt, főképen pedig északi Afrika nagy homok pusztáira. Ez gyöngébb amannál, de valamivel szebb. Az arab pusztákhajójának nevezi, melly nélkül bajos volna a pusztákön keresztül mennie.

Nálunk is gyakran mutogatnak *tevé*t, medve és majmok társaságában. Sipol és dobol a gazdájok, a medve tánczol, a majmok ugrálnak a *tevé*n s ez a parancsra szépen letérdel. Mondják hogy a baranyai köznép az utolsó *teve*járástul számlálja az időt.

T y u k.

Kis barátaim, mondjátok meg: mi volt előbb, a tyuk-e vagy a tojás?

TYty

Tyuk.

T.Y. ty

U.u.

Utazókocsi.

U.u.

Felelet: a tyuk! a tyuk!

De miből lett tehát a tyuk?

Felelelet. Még sem úgy. Előbb volt a tojás, és abból kelt ki a csirke, s a csirkéből lett a tyuk..

De hát honnan jött a tojás?.. Barátocskáim, ki e kérdést tisztába hozza közületek, az megérdemel három szép husvéti piros tojást.

Már néhány madárrul beszéltünk együtt és még eddig sem tanultátok meg a madarak rendeit. Figyeljete! Ismeritek a kácsát? — Igen.. szeretjük a husát. — No látjátok, a kácsa láb-ujai között uszohártya van; és a kácsa uszómádár. Mellyek tehát az *uszó madarak*?...

Második madarat vegyünk. Ismeritek a gólyát, gémet, vagy tuzokot? Igen.. Ezeknek lába és nyaka hosszú, hogy gázolni tudjanak a mocsárban, és eledelőket a mélyről előkereshessék. Ezek a *gázló madarak*. Mi kívántatik meg tehát a madárnál, hogy gázlónak mondhassuk?

Harmadik madarat vegyünk. Ismeritek a harkályt? Oh igen, a fákon szokott föl és alá a legnagyobb ügyességgel kuszni. — Ezen ügyessége attul van hogy négy uja közül kettő hátra áll, kettő előre s azokkal kapaszkodik a fára; farktollai is igen kemények és kuszásában gyámul szolgálnak... Mondjátok meg tehát, mellyek a *kuszó madarak*?

Negyedik madarat vegyünk! — Ismeritek a gyöngytyukot, fürjet, foglyot? — Igen. Ezek mind rövid szárnyu, fegyvertelen, nehéz repülésü madarak, boltozott csorral. Nevük *tyukféle madarak*. Minő madarak tartoznak tehát ezen negyedik rendbe?

Ötödik madarat vegyünk. Ismeritek a baglyot, a sast, a vércsét vagy héját? Igen... Ezeknek erős görbe orrok, és nagy, hatalmas körmeik vannak, mellyekkel zsákmányaitkat fogják meg és tépik szét. Ezek a *ragadozók*. — Melly madarakat nevezünk tehát ragadozóknak?

Hatodik madarat vegyünk. Ismeritek a fekete vagy sárga vagy a hurossigót, verebet, fülemlét, szajkót? Oh igen... Ezeknek többnyire gyöngéd alkotások van, minden szembezőkő nagy bélyegeg nélkül. Két szélső ujok tövön vagy né-

ha tovább is össze van nőlve. Ezek a *verébféle madarak.*; A verebek rendéhez tartozik tehát minden madár, melly a többi öt rendbe bé nem illik. Ezen rend igen nagy- s ennél fogva igen számos nemekkel is bír.

Most a tyukokhoz. Tudjuk, mi kevély állat a kakas, mint szeret küzdeni, mint hatalmaskodik a maga szemét-domhján; mind kodácsol, a tojós tyuk, mint ül és védi csirkéit. A tyukok rende leghasznosabb az embernek a madár osztályban. Ide tartozik a szép páva, a nagy pulyka, a drága fácán, a ravasz fogoly, a gyors fürj, a kellemetlen gyöngytyuk, és az erdők ékességei a fajok, a nagy erdősz-fajd, a hó-fajd, a nyirfajd és a becses császármadár. Mind ezekről iparkodjatok, kis barátaim, minél többet olvasni, hallani, tanulni.

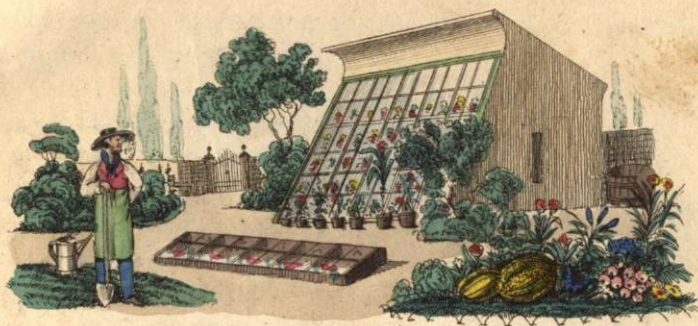
U t a z ó k o c s i

Miképen szoknak utazni az emberek?

Legtöbben bizony gyalog utaznak, azaz befogják saját paripájokat, mellynek két láb a neve, és mennek egyik helyről a másikra. A mesterlegények és a gyalog katonák így szoktak utazni. Az egyszeri gazda azonban nem akarja az illy utazás gyalázatát magára venni, azért is befogta négy ökrét a hosszú szekérbe, a levelet mellyet a szomszéd faluba kelle vinnie, süvege mellé dugta, s maga az ökröket hajtva a szekér mellett ballagott. Átadván a levelet, gyalog ismét haza szekerezett.

A lovas katonák lóháton utaznak; különben lóháton utazókat ritkán látni nálunk. A marha és disznó kereskedők hivataljokat lóháton szokták folytatni.

Kitül kitelik, szekéren vagy kocsin szeret utazni. Itt a lábak megkíméltetnek a fáradságtul, de az ülésben nem ritkán fárad el az ember. A kocsizás jó utakat kíván; hogy az út jó legyen, csinálni kell, mert magától nem csinálódik; az utcsinálás pénzbe kerül, tehát igaz és illő, hogy ki az útnak hasznát veszi, fizessen rajta. Mi nem akarunk egynehány

Ü.ii.

ÜVEGHÁZ.

U.ii.

V.v.

VEZÜV.

V.v.

garast fizetni több mérföldnyi jó utakért, tehát sáros időben forintokat kell kiadnunk előfogókért, ha ilyeneket kaphatni, különben pedig sárt gázolva kell órákig nyomorogni, míg faluba juthatunk, kocsinkat a sárban hagyván, hogy a bőjti szelek onnan kiszabadítsák.

Most már, hogy a kocsi kerekek jobban gördüljenek, vassinnal szokják az utakat kirakni. Az illy vasuton egy ló többet elhúz jó gyorsan, mint közönséges utakon tiz. Ló helyett gőzmozgonyt szokás azonban vasutakra alkalmazni, mely olly gyors mozgást szerez a kocsiknak, hogy a madár alig repül gyorsabban. A gőzgép által vont kocsikon utazó ember szinte átrepül a vidékeken, a közel eső tárgyakat alig tudja megismerni, a faluhoz alig ér, már el is hagyta. De a legnagyobb vigyázat is szükséges az illy szekerezéshez. Ha itt valami törik, vagy ha a szekér földül, rendesen több ember élete kockáztatik azonnal.

Folyamokon az ember sajkan, dereglyén, hajón utazhat. Az illy utazásnak igen sok kelleme van, főleg aláfelé, hol nem szükséges evezőkkel dolgozni, mert a folyam ereje maga viszi a hajót. Viz ellenében fölfelé vagy vitorlákkal vagy evezővel hajtadják a hajót, néhol emberek huzzák, másutt lovak vonják. Időnk legszebb találmányaihoz tartozik a gőzhajózás. Itt a hajót a gőz hajtja és pedig olly gyorsan, hogy például Bécsből a gőzhajó egy nyári napon Pestre érkezik. Majd tanítótok meg fogja magyarázni, barátocskáim: hogyan van a vízből kifejlődő gőznek ollyan ereje, hogy a gőzhajó kerekeit forgatni tudja. . . Ez igen érdekes tárgy, melyet vizsgálatlanul nem kell hagynotok. — Azt pedig látjátok, hogy igen és igen sok tárgy van a világon, mely figyelmet érdemel, sőt alig van tárgy, mely figyelmet nem érdemelne.

Ü v e g h á z.

Ki látott közületek pálmafát, gyermekek? — Senki, senki! — És mi okból nem láttatok? — Mert nálunk a palma fa nem terem meg.

Kiszaggatott közületek farul citromot, narancsot, sügét? — Én sem; én sem, én sem!... Ugyan, miért nem téptetek tehát? — Mert fáját sem láttuk: nálunk nem terem.

Ugy van, kis barátaim, a földön nem minden terem mindenütt. A földgolyónak van forró, mérsékelt és hideg része, ezek közül mindenikben más más állatok és növények vannak. Legtöbb állat és legtöbb agács (vagy növény) van a forró ég alatt. Itt mutatja magát mindenható erejében a teremészet. És minő növények, minő állatok! Egy fa egész erdőt tud képezni, rajta majmok madarak és robarok ezer családokban laknak. Itt van az erős elefánt, a nemes oroszlán, a rohanó tigris; itt vannak a nyugodni nem tudó majmok, a csacsogó és ragyogószínű papagályok. És minő színekkel ékeskedik minden! Ezekről nekünk mérsékelt égeliaknak fogalmunk is alig lehet.

Mi azonban még igen jól állunk a hideg égeliakhoz képest, hol a föld igazán mostoha. A fák egyre apróbbak lesznek éjszakon, míg utóbb egészen törpékké fajulnak el, a növények száma fogy, míg utóbb csak a moh uralkodik, és ezen az írámszarvas teng. A tengerekben a cetek vagy amhalak laknak, a heringek, fókák és jeges medvék társaságában.

Az ember kíváncsi üsmerni a virágokat, fűveket és fákat mellyek más tartományokban teremnek, e célra fűvészkertet állítanak föl. Mire való tehát a fűvészkert? határozatok meg.

A melegebb tartományok agácsait nem lehet nálunk a szabad levegőn tartani, főleg télen, mert elfagynának, elvesznének. E végre üvegházat építenek. Az üvegház kelet-délnek szokott nézni hogy a nap sugarai télen nyáron és egész napon neki tüzzenek. Télen fűtik is az üvegházat, különben oda lennének benne a kényesebb növények.

Üvegházban nálunk is terem ananász, narancs, citrom, fige.. és más déli gyümölcs. Hogy honi fánk korábban érleljék gyümölcsöket, néha melegházba tetetnek, és így igen korán kaphatni cseresznyét, medgyét, szilvát, barackot. De mind azáltal az így nevelt gyümölcs nem szokott olly ízle-

tes lenni, mint az, melly a nap alatt saját honában szabad levegőn érett meg.

Hazánkban igen sok szép kert van, hol sok idegen országbeli fákat szemlélhettek együtt, gyermekek. Az illy kerteket meg kell nézni. Bennök rendesen melegház is van. Ide is be kell mennetek. A kertész jó szóért szívesen be szokott bocsátani. De azt megjegyezzétek magatoknak, hogy kárt illy helyen ne okozzatok, sőt egy általában ne nyuljatok sem virághoz sem gyümölcshez.

V e z ú v.

Nem mindenütt olly csendesek a hegyek, mint édes hazánkban. Vannak máshol ugy nevezett tűzhányó, tűzokádó hegyek, vulkánok, mellyek gyomrában ismeretlen erők mindig dolgoznak, és a készített anyagokat többször vagy ritkábban, kisebb vagy nagyobb erőszakkal kihányják.

Magyarországnak is vannak hegyei, mellyek a tűzokádókhoz első tekintetre hasonlítanak. Ki a Somló hegyét Veszprém megyében, a Ság hegyét, Vasban a Badacsont, Tátikát, Csobánczot Szalában látta, lehet fogalma a tűzokádókról. Ezek többnyire kúpos hegyek, igen sokszor magányosan állanak vagy mint kúpok emelkednek ki társaik közül. Tetejükön többnyire füst honol, melly éjszakánként világít. Gyakran mormogást és zörejt hallani gyomrokban, melly a földet megrengteteti. Kitérés előtt többnyire igen nyugtalan a hegy. zajong. erősebben füstölög. földindulást, menydörgést hoz elő. néha a nagy füsttől az egész vidék elsötétül és a nappal éjszakává változik. Az emberek és állatok nagy félelemben vannak ilyenkor. Félnék a szabadba kimenni, rettegnek a házban maradni. A földingás és villámok szaporodnak, míg végre okádtskhoz lát a hegy. Ilyenkor tűzoszlopok emelkednek magasra, mellyek az éjféltől delet csinálnak. Velek együtt kövek és más más tárgyak szórtnak magasra, mellyek ismét

vagy a tűz-okádó torkába hullanak vagy távolabbra hajintatnak és nem csekély bajt szenvednek minden élő lénynek. Végre a láva kezd kiömleni a hegy nyílásából, gyorsan fut alá az oldalakon, míg utóbb meghűlvén és sűrűdvén, lassabban hem-pelyeg. A mi az illy tűztengernek útjába akad, megég. Sok-szor a tengerbe foly a láva s fülforralja annak vizét. Jaj ek-kor a halaknak. Elevenen főnek meg saját elemekben, s a tenger színe ellepetik tőlük

Tűzláva helyet néha hamút is szór ki a tűzhányó hegy. Vannak forró vizet okádók is. Némellyek mindig munkásság-ban vannak; mások hetekig, hónapokig, sőt évekig és száza-dokig hallgatnak, míg újra elkezdik iszonyú játékokat.

Európában legnevezetesebb tűzokádók a Vezuv Nápolor-száigban, az Aetna Siczília szigetén s a Hekla melly vizet okád, Izland szigetében.

A Vezuv hajdan egészen hallgatott s első kitörése Kristus után hetvenkilencz évben történt. Ekkor eltemeté hamúval és iszappal Herculannum és Pompeji városokat, mellyek tizenhat századon által föld alatt nyugodtak és csak a múlt században fedeztettek föl. Most jó részint kiásattak e városok s a törté-net burárokna a legérdekesebb tüneményt adják.

Az Aetna sokkal magasabb a Vezuvnál s tetejét örökös hó fedi. Ennek okát kérdezzétek meg tanítótoktól. Déli Ame-rikában még sokkal magasbb és igen számos tűzhegyek vannak, mellyek kirontásai sokszor egész városokat és tartományokat összerongálnak.

Z i v a t a r.

A földet levegő veszi körül. Értelmes emberek kiszámi-tása szerint mintegy nyolcz mérföldnyi magasságra terjed ki földünk körül a levegő. Sűrűsége a levegőnek nem mindenütt ugyan az. Alant legsűrűbb a levegő s fölfelé mindegyre ritkább lesz. Melegség kitérítja a levegőt, a hideg sűrűsíti.

Z.z.

Livatar.

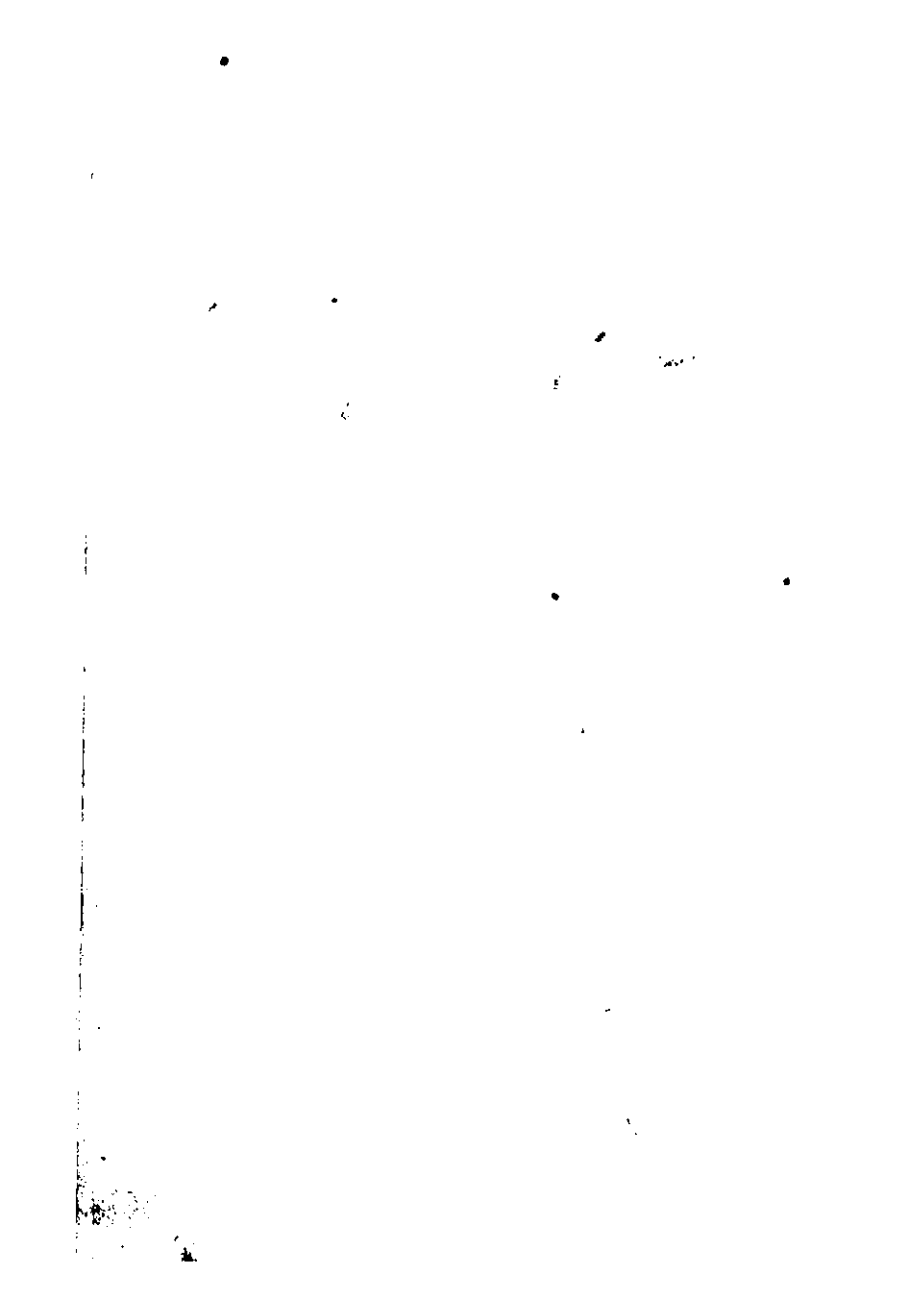
L.z.

Z.s. zs.

Livány.
Trappes Kolgók

L.s.

A levegő a hideg tartományokban többnyire csendes, a forró éghajlatban pedig majd mindig mozgásban van. A levegő kis mozgását szellő-nek hívjuk; nagyobb mozgása szél, a legnagyobb pedig vihar.

A szellő, különösen nyáron, igen kellemes. Hívésíti az embert s mintegy erőt csepegtet belé. A költők érdekesen le tudják írni, mint lépdél a szellő a zöld és szőke gabona-szálak pázsitán, mind szedi szárnyaira a ligetek hívesét, mint csók-dossa a virágok illatát, mint járzik a legények szakálával s a leányok varjufürteivel.

A szél a levegő erősebb mozgása. Szél hajtja a malmo-kat, és lisztet segít őrölni; szél feszíti a vitorlákat és előre tolja a hajót; szél hoz esőt és oszlatja el a felhőket.

De ha a szél erősebb lesz és viharrá kezd elfajulni, veszedelmeket okoz. A fák ágait letördeli, a gyümölcsöt leveri rólok, sőt gyökerestül kitépi őket. Lehányja a házak tetejét, elkapja az embert és állatokat; ha valahol tűz üt ki, porrá hamvaszt egész városokat. Így lőnek hamvra Baja, Uj-york és Hamburg.

A szél iszonyatoságát sehol nem látni a maga teljességében úgy, mint a tengeren. Mikor a levegő nyugszik, alig mozdul a tenger színe. Egy nagy tükröt mutatnak a vizek, mellyben az égbolt újra képezve láttatja magát vagy a fénylő nappal, vagy a ragyogó csillagokkal. Ugy látszik, mintha az egész világ egy üres kék teke volna s annak közepében a hajó lebegne.

Ha a szél mozdul, a víz színe is követi. Redők mutatkoznak először a tükrön, majd hab és apró hullám. A mint nevekszik a szél, gyarapodnak a hullámok is. A hajó inog s jó kedvében tánczolni kezd. De a szél ereje nem hogy szűnne, hanem folyvást nevekszik, a hullámok halmocskákat képeznek, völgyekkel egymás között. A hajó ropog... oldalai tajtékokat vernek.

Viharrá lett a szél... A vitorlák mind be húzatnak. A hullámok hegymagasságnyira nőnek, fejeiken tajtékot hordozva, mintha hóval volnának lépve. Sorban jönnek ezen hul-

lám-hegyek, közben fekvő völgyekkel, megütik a hajót hogy szinte bög bele oldala, s minden szeg recseg bele, féloldatra fektetik, hogy az árbocz majdnem elmerül. Szédelegnek az emberek; a legerősebb keblőt is félelem forja el. A hullámok azonban irgalmatlanul üzik játékaikat, mintha kétségbe akarnák az embert ejteni, — s jaj a hajónak, ha valamiképen szűrthet ütődik. Épen az ilyent nem hagyja a zivatar, s boldogok kik elég ügyesek a menekülést végre hajtani. — Illy zivataron én is estem keresztül, barátocskáim, s örülök hogy szározon vagyok.

Z s i v á n y.

Vannak jó emberek, kik abból, mivel isten megáldá őket, szívesen adnak a szűkölködőnek. Az ily adományt ajándéknak szokás nevezni. Mikor valaki annyira jó hogy többet ajándékozik, mint tőle kitélik, azt mondjuk, hogy áldozatot hozott. A jó emberek a haza és barátaik javára sokszor vagyonaik nagyobb részét sőt életüket is fölüldozzák. Azon adomány mellyel az ember a közköltiségekhez járul, adónak nevezetik. Az adó tehát szükséges dolog s az adózás polgári érdem és dicsőség.

Vannak ellenben emberek, kik dolgozni nem akarván, csalásból élnek; ezeket csalóknak nevezzük. Mások hol szerét tehetik és meg nem láttatnak, elviszik a másét. Ez lopás, és ők tolvajok. — A leggonoszabbak pedig rá törnek az emberekre éjjel, betörik az ajtót vagy ablakot s erőszakkal hirczolnak el holmikat és pénzt. Ez rablás, és az ily emberek rablók. Némelly ily rablók pusztacon és erdőkben laknak; az utazókat megtámadják, tőlök mindent elvesznek; mi csak becses, sőt sokszor gyilkolnak is, főleg ha ellenállásra találhatnak. Ezek a zsványok.

A zsvány többnyire rossz nevelésű ember, ki dolgozni s munkálkodni nem szeret. Eleinte apróságokat lop, majd na-

gyobb és drágább dolgokat. Utóbb, hogy föl ne fedeztessék, megszökik, az erdőkbe és pusztákba fut; itt és innen rablásokra, megtámadásokra megy, míg elfogatik, tömlőczbe tétetik s pere lefolyván, halálra ítéltetik. Gazságainak jutalma tehát fejevesztés vagy akasztófa. —

Zsiványokról több érdekes történetet tudok, de ezeket más alkalommal kell elmondanom előttetek, ifju barátaim, mert mostan kifogytam a helyből.

U t ó s z ó.

A hely szűk léte miatt igen röviden még egy két szót e könyv használatáról. — E könyv arra van számítva, hogy a gyermek minél könnyebben tanuljon meg olvasni, az úgy nevezett utalmas szótagolás nélkül. E czélt a tanító úgy éri el, ha a gyermekkel a mássalhangzókat eredeti erejükben, azaz minden magánhangzó nélkül ismerteti meg. P. o. a második lapon lévő **m b p** betűket nem mondja *em, bé, pé*-nek, hanem p. o. így szól: adjakok hangot becsukott ajakkal... most nyissátok föl ajkatokat... megvan a *m* hang. Most a *m* hangot kössétek össze a magánhangzókkal, így kapjátok a *ma, me* stb. hangokat. A *m*-ről átmegy a *b*-re, innen a *p*-re s így tovább; s a gyermek rövid időn ismeri a betűket és olvas.

A mással hangzók ellenlapján szótagok állanak, melyek közül némelyek egész szavakat tesznek. Az ilyenekre figyelmeztetni akarám mind a tanító urakat mind a tanítványokat: ezen okból más alakú betűkből szedetem őket. A gyakorlatokban és az olvasó részben arra törekvém, hogy értelmesség mellett minél több tárgyrol, minél alaposabban szóljak, hogy apró barátaimat itt ott behagyjam tekinteni a tudományok dicső templomába. E bepillantást tovább vinni s egész hasznává tenni, a tanító urak föladata. Az erkölcsiség ébresztése s kifejtése is egyik főczélom vala. Miket ha elértem, nem hasztalanul munkálkodtam. — Írtam Pesten, tavasztól havában, 1842.

T O L D A L É K.

(Számok és számolás).

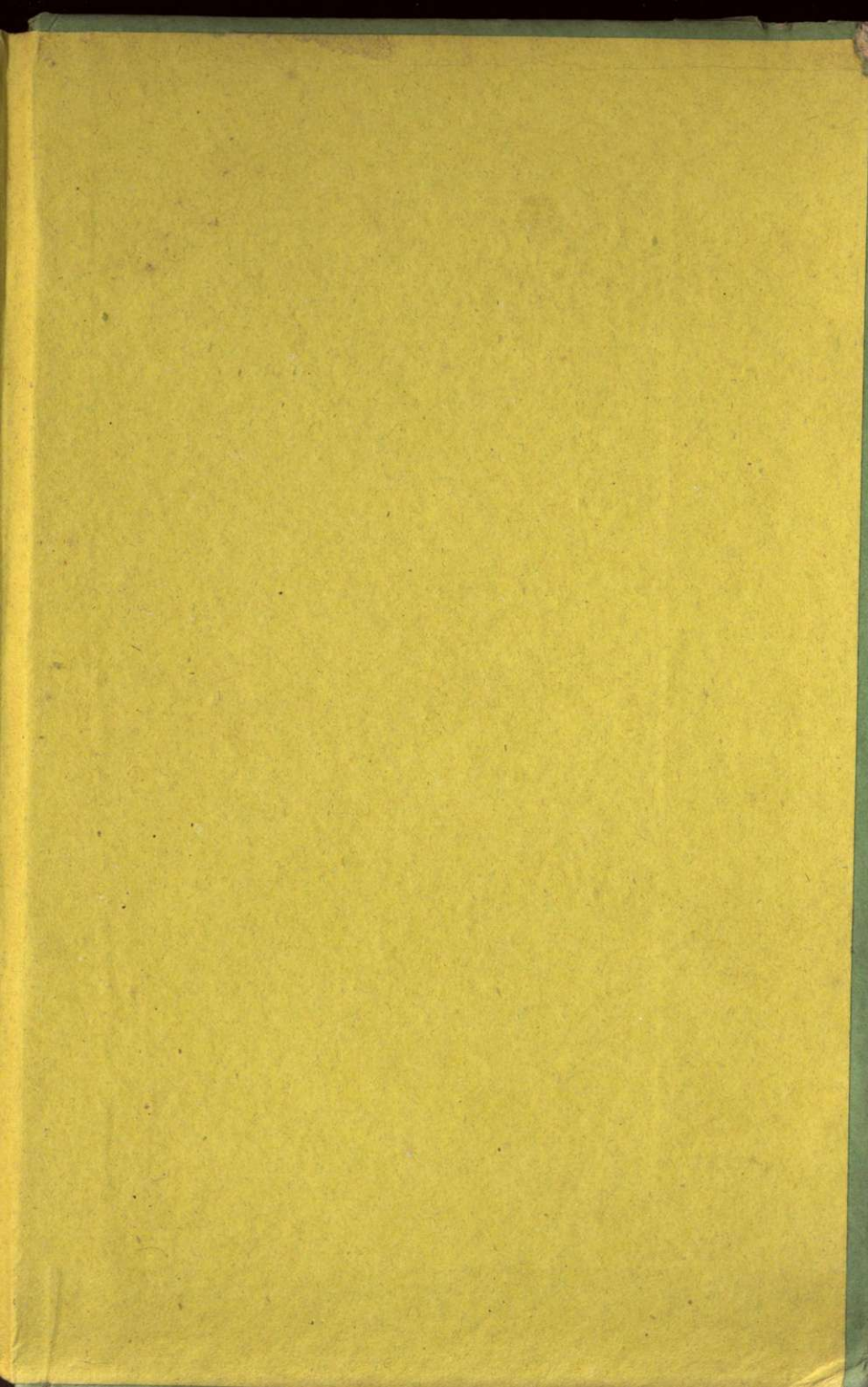
0. semmi.	10. tíz.	20. husz.	300. háromszáz.
1. egy.	11. tizenegy.	10. tíz.	100. száz.
2. kettő.	12. tizenkettő.	20. husz.	200. kétszáz.
3. három.	13. tizenhárom.	30. harmincz.	300. háromszáz.
4. négy.	14. tizennégy.	40. negyven.	400. négyszáz.
5. öt.	15. tizenöt.	50. ötven.	500. ötszáz.
6. hat.	16. tizenhat.	60. hatvan.	600. hatszáz.
7. hét.	17. tizenhét.	70. hetven.	700. hétszáz.
8. nyolcz.	18. tizennyolcz.	80. nyolczvan.	800. nyolczszáz.
9. kilencz.	19. tizenkilencz.	90. kilenczven.	900. kilenczszáz.
1,000. ezer.	10,000 tizezer.	100,000 százezer.	1,000,000. millió.

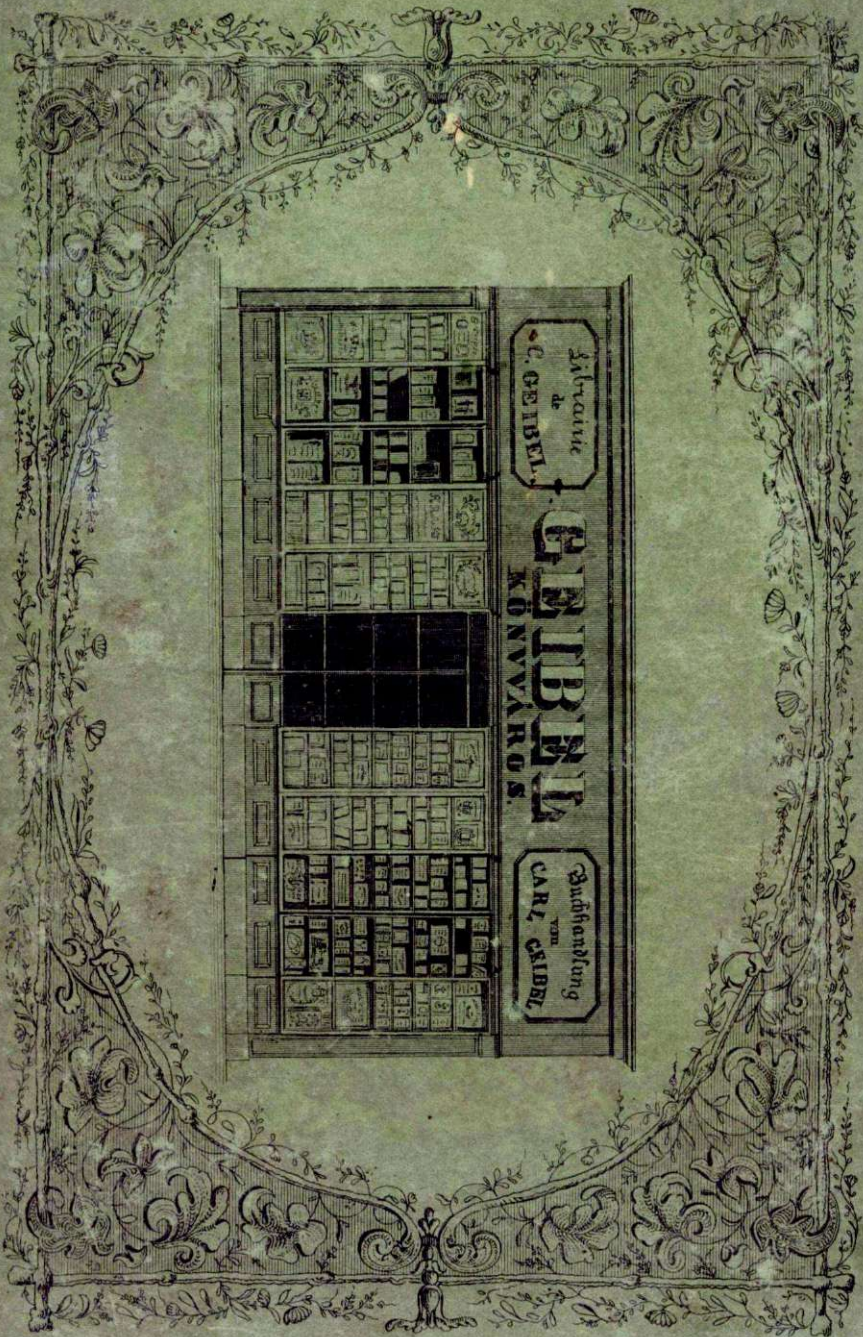
A kétszer kettő.

2 × 2 = 4	4 × 4 = 16	7 × 7 = 49
2 × 3 = 6	4 × 5 = 20	7 × 8 = 56
2 × 4 = 8	4 × 6 = 24	7 × 9 = 63
2 × 5 = 10	4 × 7 = 28	7 × 10 = 70
2 × 6 = 12	4 × 8 = 32	
2 × 7 = 14	4 × 9 = 36	
2 × 8 = 16	4 × 10 = 40	8 × 8 = 64
2 × 9 = 18	5 × 5 = 25	8 × 9 = 72
2 × 10 = 20	5 × 6 = 30	8 × 10 = 80
	5 × 7 = 35	
	5 × 8 = 40	
3 × 3 = 9	5 × 9 = 45	9 × 9 = 81
3 × 4 = 12	5 × 10 = 50	9 × 10 = 90
3 × 5 = 15		
3 × 6 = 18	6 × 6 = 36	
3 × 7 = 21	6 × 7 = 42	
3 × 8 = 24	6 × 8 = 28	10 × 10 = 100
3 × 9 = 27	6 × 9 = 54	10 × 100 = 1000
3 × 10 = 30	6 × 10 = 60	1000 × 1000 = 1,000,000

2.
.
2.
.
9
3
3
9
-
2
.
.

Jahrhundert
v.
C. GEIBEL

GEIBEL
KONVARIOS

Buchhandlung
VON
CARL GEIBEL